

Osip Šest po letu 1945 v pismih Heleni

»Poleg tega smo imeli takrat zelo marljivega in ekspeditivnega režiserja, ki je bil dolga leta faktotum našega gledališča. To je bil Osip Šest, ki je danes, lahko bi rekli, pozabljen. Njegove zasluge pa bodo še ugotovljene. Bil je režiser, ki je dvignil naše gledališče...«

(J. Vidmar, Improvizacije, 1985)

I.

108 pisem, ki jih je režiser Osip Šest (1893—1962) pisal gospe Heleni Svetlin, je prišlo v SGFM po njeni smrti iz rok njene sestrične gospe Ane Traven.

Helena Svetlin se je rodila v Ljubljani 1911; njen oče je bil magistratni uradnik, mati pa poštna uslužbenka. Maturirala je na ljubljanskem ženskem liceju 1930; 1931 se je vpisala na pravno fakulteto, na nji diplomirala in zatem opravljala različne službe, po drugi vojni tudi na sodišču. Kasneje (po letu 1959) se je vpisala še na filozofsko fakulteto in absolvirala študij umetnostne zgodovine. »Drži lepo z menoj in najine urice bova rešila,« ji je napisal 1949 in poudaril njuno razmerje z vzklikom: »Ti moj človek!«

Pisma — tu so mišljena tista po 2. vojni, saj onih od prej je le 6 — so napisana v zamahu, skoraj brez popravkov in črtanja, zanimiva so, vsebinsko pestra in dovolj pomembna za našo gledališko, splošno kulturno pa tudi politično zgodovino; so nekoliko zanosna, a zagotovo iskrena osebna izpoved in nazoren avtoportret. Njihova objava se vidi priobčevalcu nadvse potrebna, saj bomo prek nje spoznali precej drugačnega Šesta, kakor smo si ga predstavljali doslej. Utegnila pa bi biti tudi vzpodbuda za monografijo, ki je zaželena tudi zaradi čim popolnejše osvetlitve njegovega vpliva na razvoj našega gledališča.

Ni težko ugotoviti, da je izhodišče vseh teh pisem zavest, da so mu, prej tako pomembnemu in uspešnemu gledališkemu ustvarjalcu, po drugi vojni nekateri gledališki kot tudi politični faktorji naredili krivico, mu onemogočili nadaljnje delo in ga povrh še osramotili, saj je moral stopiti celo pred sodišče za narodno čast.

Tako se je zgodilo, da je režiser, ki je od 1920 do 1945, torej v 25 letih, zgolj v slovenskih poklicnih gledališčih opravil 188 dramskih in 62 opernih režij, po vojni od 1945 do svoje smrti 1962, torej v 17 letih, doma (v Ljubljani) režiral le šestkrat, samo enkrat v Drami in petkrat v Operi. (1945 je bil star

O. Šest z očetom in
sestro Anko

52 let.) »Domače okoliščine« so ga torej »pritirale«, da se je »posluževal ‚sosedu‘« (pismo iz Sarajeva, 6. 5. 1952). Z ironijo je zapisal, kako upa, »da slavna Ljubljana ... dobro prenaša mojo odsotnost«, z bolečino pa, da ga »boli srce«, ker ne more »doma nadaljevati tisto lépo, kar smo tako lepó začeli in imeli že toliko uspehov« in da dobiva »od vse tuje okolice nekako spoštovanje in dobroto, od doma pa po glavi« (Sarajevo 1952).

Razumljivo je torej njegovo nezadovoljstvo ne le do gledaliških razmer v Ljubljani in drugod po državi, ampak tudi do splošnega povojnega duhovnega, kulturnega in političnega ozračja pri nas, ki ga je v pismih nemalokrat izpovedal s silovito, kar nestrpno ostrino in kdajpakdaj tudi z zaslepljeno krivičnostjo.

Tako npr. zelo pikro omenja ljubljanske gledališke, posebno operne razmere, češ da se gredo teater brez pravega znanja in odgovornosti, in ko poroča o podobnih razmerah v hrvaških gledališčih, so njegove ugotovitve — ob

mnogih priznanjih predvsem posameznikom in nekaterim uprizoritvam — več kot porazne: zmeda, neznanje, razmetavanje denarja »za prazen nič«; »same klike«; »trenja, intrige, fakinaža in vse najslabše, kar si moreš misliti«; »vodstvo šibko, brez znanja«; teater je »notranja in zunanja razvalina«; »največja primitivnost«; »vendar je tu kot povsod: ambicije velike, ko gre pa zares, pade volja«; »v teatru nič — sama zaljubljenost vase, to je vse«. Odtod njegovi obupni občutki: »Moram vse sam; ne znajo nič, nimajo tehničnega šefa ne ljudi, ki bi kaj znali in razumeli.« In še: »Moj posel je prekleto hujši, ker se tepeš z ljudmi, ki nič ne znajo in hočejo z vsemi silami prikazati, da so genialni.« In: »Jaz ne morem več, tudi za denar ne, poučevati idiote o kunšti... Prehuda je delati z diletanti. Saj nimaš niti pojma. Tako sem premočen od vsake skušnje, da nimam nobene volje.«

Prepričan je, da so tudi nove družbenopolitične prilike in ne le apatičnost ljudi krive zmede in polomij v gledališču — na jugu celo bolj kot doma v Sloveniji. Te vrste ihta se v pismih večkrat dvigne do izredne napetosti. »Na ulicah je večni pustni torek« in »Sicer pa vidim propast, nihče ne pomisli o pravem življenju,« zapiše 1948, leto kasneje (v aprilu) pa »Težka môra leži na vsem« in »Tu je... velika puščoba. Neverjetno prazno življenje. Kot idioti hodijo ljudje, obdani od šikan, birokracije... Vse je samo na papirju, življenje pa za grlo stisnjeno in povezane roke in noge. Zelo se hitijo zapirati.« Zatem pa še: »Vse se veže in bazira na politiko, vendar izgleda pravzaprav še bolj neumno kot pri nas, kajti mi vemo, ti pa niti ne vedo, kam plovemo.«

Sredi tega okolja, ki mu je tuj, se spominja Slovenije, ponosen je nanjo in na Ljubljano, veseli se svojega uspeha (v Varaždinu), ker bo »slovenski«, in radostno se mu zapiše vzklik: »Ampak sonce je!« in »Mi (Slovenci) propadli ne bomo!«

Predvsem pa nam pisma nudijo obilo pričevanj o njegovem odnosu do gledališča: pripovedujejo nam o njegovi naklonjenosti do določene glasbe in do nekaterih skladateljev in njihovih oper, govorijo nam o njegovem načinu dela od priprav inkušenj do tehničnih problemov, o občinstvu, o pevcih in igralcih, o dirigentih in orkestrih, o gledaliških stavbah in finačnih razmerah v tistem času, o njegovem odnosu do gledališke kritike (»Meni gre za afirmacijo v teatru, ne pri kritiki, ker teater ima svoja načela in tisto pisanje nima veljave« — že l. 1936).

Posebno pozornost pritegujejo izjave o njegovem odnosu do dela v gledališču. Te vrste zapisi kar nočejo jenjati. »Bičam se z delom,« zapiše že 1936. Na gostovanjih v Bosni in na Hrvaškem pa: »Jutri torej pričnem in bom delal kot hudič«; »V petek popoldne pričnem s polno paro«; »Zahtevam in ne popustim«; »Sem neizprosčen«; »Ves sem moker, truden«; »Zbit sem pa kot Kristus« in »Se mučim kot Kristus«; »Delam, a je vse polno zaprek«; »Vse to delo ni pravo, ker ni na odru, temveč po sobah«; »Delam pridno, a za vruga ne pridem naprej«; »Jaz bom gotov o pravem času, a vse drugo ne bo, ker ne more biti«; »Gnal bom, kar se dá, a na račun mojega prestiža umetniško ne morem in ne smem popustiti«. Kot vrh njegove zagnanosti, ki ji v Ljubljani niso dali dihati, pa: »Sem kar malo srečen, ker sem tamkaj, kamor spadam — še vedno v delu.« In podobno, a še lepše: »Srečen sem v delu, ki ga nadvse ljubim.«

Ob delu je večkrat začudeno ponosen na svoje dramaturško znanje (posebno Shakespeara) in strokovno zmožnost in spretnost, pri čemer je opaziti

Višji režiser Narodnega gledališča v Ljubljani v letih največjih uspehov med obema vojnama

dovolj samozavesti in samohvaljenja, ki pa se zanju zmeraj opraviči: »Sem že daleč nad tem, kar znajo danes«; »Jaz pa rečem, da jih je malo, ki znajo Shakespearja tolmačiti«; »Tu sem morda prvič spoznal, kaj znam in kako suveren sem v poslu Shakespearja«; »Dajte mi pasport pa pustim vseh 31 let in bom v pol leta isto, a poleg velik gospod«; spomladi 1952 — deset let pred smrtjo — piše iz Osijeka: »Pa vsaj ob sončnem zatonu imam lepo zavest, da sem Nekdo in Nekaj.« Kljub temu pa odkrito govori tudi o svoji pogosti negotovosti pri snovanju in strahu pred skušnjami pa tudi o svoji hysteriji (»Sit sem vsega, tudi samega sebe, in tako se včasih pojavi hysterija.«)

Iz pisem je videti tudi njegove posebne ljubezni: pisateljevanje, knjige, živa in mrtva narava:

Zmeraj, tudi na gostovanjih, najde dovolj časa za pisanje bodisi gledaliških člankov bodisi različnih impresij, kozerij in potopisov ali celo knjige. Pisanje, ki mu je bilo bolj razvedrilo in za finančni priboljšek kot moralna obveznost ali celo nuja, ima kljub temu svoj obraz: naglo, lahko izražanje, dovtipnost, zafrkljivost, ironija in zmeraj malo razneženosti s prepogostim čustvenim tropčjem ...

V tem času je bral Miklavža Bregnona, Andrićevo Travniško kroniko in Carla Levija Kristus se je ustavil v Eboliju, omenja pa tudi San Michele A. Muntheja. Ocenjuje jih z oznakami omikanega, tenkočutnega in izkušenega bralca.

*Junija in julija 1947 na progi Samac—
Sarajevo (sedi)*

Kdor ga je le površno poznal, ne bi mogel verjeti, kako zelo so mu bile pri srcu živali in narava. Dolgčas mu je bilo po njegovem kužku, ki mu za priboljšek pošilja sto dinarjev. Na teh gostovanjih povsod pogleduje za psički in natančno poroča o srečanjih z njimi; zveseli se, ko včasih zagleda tudi »kakega lepega konjička«, grlico ali podlasico. V Mednem, kjer ima v solastništvu počitniško hišico, opazuje mlad oreh: »Tisti revček, mali orehek ob vodi, sinko velikega, je tako trdoživ, da je spet ozelenel.«

V letih velike osamljenosti, posebno v letih pred smrtjo se je močno okrepila še ena njegovih ljubezni: do vina. V njegovi pivski bratovščini so bili Marjan Kozina in njegova žena, Tuši Reiner in njen mož inženir Asejev, Janko Traven z ženo Ano, član Opere Edvard Rebolj, Ciril Debevec, Nablocka in Helena. Sestajali so se pri Lovcu — vsak večer.

Čeprav je bil — kot je videti iz pisem — v zadnjih letih nervozen, naveščen, siten, globoko užaljen, razbolen in obupan, ker so šli tako brutalno mimo njega, s samotarskim strahom pred neintimno družbo — je v njegovih vrsticah vendarle vseskoz čutiti, da hoče biti z ljudmi, da noče biti izobčenec: zato se tako obupno čvrstó drži Lipaha, prijatelja in vinskega bratca, čigar smrt (30. 4. 1952) ga silno pretrese. 6. maja piše iz Sarajeva: »...Prav poslednje čase, ko so me domače okoliščine pritirale, da sem se posluževal ‚sosedu‘, sem bil mnogo z njim in z nekakim veseljem pomislim, da sem mu olajšal vsaj najskromnejše to njegovo več kot skromno življenje. Ubogi siromak... Eno sámo je tu zame prav: da ni propadel od načina življenja, temveč od nesreče. To se čudno sliši in upam, da me razumeš... Da, stopila bova gor (na poko-

Pri študiju »Carske neveste« v Sarajevu spomladi 1948

pališče) in nesla par rožic... Pojdi en večer v gostilno z gospo Ani in spominjajta se siromaka Lipaha. Plačam jaz.»

Ostaneta mu molk in samota, želi si počitka in miru. Jeseni 1951 je ob obisku varaždinskega pokopališča napisal: »... ko sem prestopil prag pokopališča, je bil v meni tak neskončno lep mir in tišina v duši in srcu, da mi lahko zavidaš.« In še: »Potrebujem mnogo počitka in miru« ter »Ko končam delo, hočem molčati.«

Zmeraj manj je bilo priložnosti za posluževanje ‚sosedā, tj. za gostovanja zunaj Slovenije, ki so bila njegova edina gledališka zaposlitev (zadnja je bila februarja in marca v Pulju — za slovo Shakespeareova komedija »Kar hočete«) in zmeraj huje je bilo z njim. Sredi poletja 1952 (takrat je igral v filmu Jara gospoda) piše iz Ljubljane Heleni na morje, da je v Ljubljani »velik siromak... izgubljenček, ki se zateče zvečer k sosedu (v gostilno — M. M.), pa še tam nič ne tekne«.

Zadnje leto življenja je preživel v bolnišnici na Golniku. »Nič ne bova govorila o smrti,« je rekel gospe Travnovi, ko ga je obiskala. Pokrižal jo je in bil dobre volje. V oporoki je zapisal: »Žal mi je umreti, ker ljubim življenje! Lahko pa bom umiral, ker nisem storil krivic in grdih reči v življenju. Žal mi je umreti. Zato, ker bi rad še enkrat videl lepoto. Žal mi je, ker so me za vse, kar sem od čistega srca oddal, ocenjevali nelepo in pobalinsko. Tudi tem odpuščam, ker vem, da sva jaz in kolega Shakespeare premagala preljubega Krjavlja.« In prelepa zaključna misel: »Ljubil sem teater neskončno in bil srečen v svojem poklicu.«

Ko je umiral (22. 5. 1962 — julija bi dopolnil 69 let), je bila Helena pri njem.

II.

Po letu 1945 pa do smrti je v slovenskem poklicnem gledališču opravil samó tole režisersko delo:

v ljubljanski Drami eno sámo režijo — igro K. M. Simonova »In tako tudi bo« (premiera 4. 4. 1946);

v ljubljanski Operi pa pet režij: D. Švara: »Veronika Deseniška« (29. 12. 1946); G. Bizet: »Carmen« (17. 2. 1948); G. Puccini: »Tosca« (21. 11. 1948); U. Giordano: »Andrea Chénier« (23. 3. 1952, ob 40-letnici umetniškega delovanja) in A. Foerster: »Gorenjski slavček« (27. 5. 1953).

Na gostovanjih na Hrvaškem in v Bosni (1949 do 1953) pa je režiral:

1948:

1. Sarajevo — N. A. Rimski-Korzakov: »Carska nevesta« (premiera 28. 4., opero je potem obnavljal decembra);

1949:

2. Varaždin — Shakespeare: »Kar hočete« (23. 3.);
3. Sarajevo — P. I. Čajkovski: »Pikova dama« (15. 7.);
4. Sarajevo — A. P. Borodin: »Knez Igor« (29. 11.);

1950:

2/a Varaždin — Shakespeare: »Kar hočete« (obnova); hkrati obnavlja Ertlovo postavitev »Rigoletta«;

5. Sarajevo — W. A. Mozart: »Figarova svatba« (15. 4.);
6. Sarajevo — G. Puccini: »La Bohème« (10. 6);

1951:

7. Osijek — P. A. Čajkovski: »Pikova dama« (24. 3.);
8. Varaždin — B. Kreft: »Celjski grofje« (3. 10.);

1952:

9. Osijek — G. Verdi: »Rigoletto« (19. 4.);

10. Sarajevo — G. Bizet: »Carmen« (25. 5.); nato sodeluje kot igravec v filmu »Jara gospoda« v režiji B. Stupice;

1953:

11. Pulj — Shakespeare: »Kar hočete« (14. 3.).

III.

Odlomki iz pisem poznejši ženi Heleni

1933

1.

»... Dobro mi želi, če moreš, a hudega nikar — saj vse to je le želja bednjaka po čistem in lepem življenju. Ostani zdrava, za lepe ure moj spomin in božji blagoslov, za bodočnost — dobroto.« (Ljubljana, 23. maja 1933.)

1935

2.

»Najlepši dan mojega življenja.« (Ljubljana, 5. julija 1935.)

»Carska nevesta« Rimskega-Korzakova v Sarajevu 1947/48

1936

3.

»... Čeprav sem vesel, da Ti je bila ‚Lady Macbeth‘ všeč, Ti povem, da režiram tu delo neznanega srbskega avtorja anonima ‚Državni neprijatelj broj 3‘. Ogromen aparat, kateremu niti tukajšnji teater ni kos. Komad je slab in kar bo narejeno, bo narejeno od igralcev in — oprosti — malo od mene. A propadli bomo vsi, to vem. A meni gre za afirmacijo v teatru, ne pri kritiki, ker teater ima svoja načela in tisto pisanje nima veljave. Oh, da bi bila Lady — to se da tu vse drugače... In denarja, ti moj Bog! Za ta komad sem zahteval vse novo in dela se — 20 000 za prazen nič! Zanimivega je tu mnogo, celo lepega, a jaz za eno ne za drugo nimam časa. Bičam se z delom in po nočeh, ki postajajo pomladne, se omamljam včasih s ‚sedormidom‘ — praškom sedemurnega spanja. /.../ Toplo je v Beogradu. /.../ Včasih se mi zdi, da je odpadlo že vse, vsa strast od mene — a potem... Potem se zgodi spet, da gorim in oni mladosti ne verujem — temveč verujem vsemu neprostovoljno prihranjenemu tam daleč nekje — tam, kjer se snujejo pravljičice, kjer se poljublja Kasbek s Tibetom, kjer je gospodar i Dalaj Lama i Lenin — in kjer je v resnici dežela vseh možnosti, kjer živiš in kjer propadeš. Tu pa! /.../ Saj Ost ima tenka ušesa in še tanjšo stekleno, v vseh ognjih prečiščeno dušo — on razume in zapopade vse... ali pa naredi, da je vsem lahko in lepo.« (Beograd, 26. marca 1936.)

4.

»Danes sem pobegnil pred vsem in samim seboj. Razlogov je sto.« (Brežice, 2. julija 1936.)

1937

5.

»Junaško! Nikar ob urah, ki zahtevajo celega človeka, padati. Kaj naj bi porekel jaz?« (Zagreb, 20. februarja 1937.)

(Helena je pred izpiti na ljubljanskem pravu.)

6.

»Dán mi je kratek rok — v soboto je premiera in (odkrito povedano) šele par dni sem si z vsebino dodobra na jasnem. Torej še par vročih dni in potem spet stara, oguljena pesem ljubljanskega siromaštva. /.../ Jaz bom v ponedeljek že v Ljubljani in spet bo pel konservatorij.« (Zagreb, spomladi 1937.)

(Kaj in v katerem zagrebškem gledališču je takrat režiral, ni bilo mogoče ugotoviti.)

1948

7.

»Po prvi glavni Te lepo pozdravim. /.../ Vse gre lepo in v redu. Bo čedno in danes nimam več brige. Zbit sem pa kot Kristus.« (Razglednica, Sarajevo, 27. aprila 1948.)

(Režiral je »Carsko nevesto« Rimskega-Korzakova; premiera 29. aprila.)

8.

»Sarajevo, v četrtek — na dan premiere. Ves raztrgan in živčen Ti na hitro povem, da sem pismo prejel. /.../ Namučil sem se blazno in je sedaj vse precej v redu. Sem zadovoljen z vso rečjo, ampak plačano je bilo hudičevo drago. Ako bi ne bile v Ljubljani te nove kalamitete, bi se veselil, tako se pa kar bojim novih razgovorov in živčnega napora. Ne gredo mi te reči izpod rok in truden sem življenja in brig samo za ljudi, ki mi delajo samo težave in me poznajo samo takrat, ko so v dreku. Prekleta banda in prekleta življenje! /.../ Predstava bo lepa in rad bi imel, če bi bila poleg.« (Sarajevo, 29. aprila 1948.)

(Oceno izvedbe je napisal Tihomir Mirić, kasnejši ravnatelj sarajevske Opere. Pravi, da je poseben vtis zapustila odrska postavitev Osipa Šesta. Posrečilo se mu je uresničiti takšno umetniško kvaliteto režije, ki pomeni prelom v razvoju sarajevske opere. »Iskustvo i znanje kojim raspolaže prof. O. Š., moć fantazije, pedagoški smisao i način uticaja na tok realizovanja dramskog sadržaja opere, stavlja ga u rang odličnih operskih reditelja, a Operi, koja tek stvara svoj repertoar ovakva pomoć je značajna i dragocjena.« — Pevac Milivoje Bačanović, ki je tudi pel v »Nevesti«, čez čas piše Šestu: »Sve što sam naučio u mojoj operskoj karijeri, to sam naučio od Vas, gosp. Šest.« (Pismo v SGFM, sign. 453, koresp. št. 1—3.) — Z dirigentom »Neveste« Konstantinom Bernhardom, Rusom, je ostal v stikih (6 Bernhardovih pisem in brzojavna čestitka v SGFM, 454, 6—12.) — Pevac Simeon Car, ki je malo kasneje tudi pel v »Carski nevesti«, mu je februarja 1949 med drugim napisal: »Sada marljivo radimo Pikovu damu i željno očekujemo Vaš dolazak. Dozvolite mi, da Vam spomenem opću simpatiju svih članova, koji Vas se sjećaju uz zahvalnost, jer ste Vašim visokim umjetničkim radom mnogima pomogli...« — Tudi njegov takratni inšpicient, kasneje operni režiser Drago Fišer se ga maja istega leta z občudovanjem spominja: »Vašim temperamentom uspjivate da naelektrišete i najhladnijeg umjetnika« (SGFM,

S suflezo in inšpicientom v Varaždinu spomladi 1949 (režija Shakespearove komedije »Kar hočete«)

sign. 453, koresp. št. 72.) — Takšno hvalo najdemo tudi v pismu tajnice sarajevskega gledališča Drage Crnobori: »Ne prodje skoro ni jedan dan a da Vas ne spominjemo, i to uvijek u najboljem i najljepšem smislu. Naši su članovi oduševljeni s Vama i stalno me raspituju, hoćete li do godine opet da režirate kod nas« — (SGFM, sign. 453, koresp. št. 256.)

9.

»Vse skupaj je zmeda in nihče ne ve, kaj se hoče, je huje, kot je bilo... Prilike 100 % druge in občutje hudičevo napeto, intrig mora biti 1000 in v vseh 1000 bi se me hotelo zaplesti. /.../ Na ulicah je večni pustni torek. /.../ Drugače, vidim, je mizerija ista kot v Lj. in to me zelo veseli. Delo sem zgrabil, pa sem truden in izčrpan — saj imam za seboj v kosteh Tosco... /.../ Sploh pa se to ne izplača, je le preneumno!« (Sarajevo, 2. decembra 1948.)

(»Tosco« je jeseni režiral v Ljubljani /prem. 21. nov. 1948/, v Sarajevo je prišel obnavljat »Carsko nevesto«.)

10.

»Tako nasploh: ako je v Lj. maškarada, vlada tu večni pustni torek, danes se to že silno, silno opaža — sami peklarji hodijo po cestah, hotel Evropa je pajzel in vladajo neverjetne razmere, smešne na eni strani, strašne po drugi. Vse v stilu in prav je tako: žvižgaj, bič, nad egiptovskimi sužnji, udri, udri, a pošteno. *Vsi smo krivi* — zato: udri! /.../ Čeprav imajo zdaj opernega direktorja, je red še slabši. Ansambel je ogromen — premiere do danes še nobene.

Same klike. V soboto torej za primojduš končam. Imam šest novih glavnih partij in isto v zboru. Vsak dan tako 4—5 ur. /.../ Moji odnosi so neizpremenjeni, imajo me iskreno radi, včasih jih je malo sram — a že gre. /.../ Gledal sem ‚Brivca‘, zelo lepo režiranega (Rabadan) in čedno zapetega, a močno zašmiranega /.../ Sicer pa vidim propast. Dobiš ničesar... A tu nekako z večjo vdanostjo nosijo in nihče ne pomisli o pravem življenju.« (Sarajevo, 5. decembra 1948.)

1949

11.

»... Potovanje v kupeju je bilo znosno. Sosed in soseda, oba zgrajena bika, kasneje je prišel še eden — vsi inspektorji. /.../ Bilo je zelo zabavno... Zinil nisem niti besede. /.../ Dobiš nikjer nič... Ampak sonce je. /.../ Varaždin. Teater razdrt, igrajo v dvorani. Proporc: Sarajevo je Burgteater. Ansambel ni slab, mislim, da bo šlo, a dela bo več, kot sem mislil, ni ne dekorja, kostumov, nič. No, dobra volja je tudi nekaj vredna. /.../ Vaje pričnem v ponedeljek, do tlej govôri, govôri, govôri! /.../ Pripravljam se na roboto in upam najboljšega.« (Varaždin, 10. februarja 1949.)

(Intendanca Narodnega gledališča Avgust Cesarec v Varaždinu ga 20. januarja 1949 sprašuje, kdaj bi lahko — v skladu z jesenskim dogovarjanjem — prišel režirat »Sen kresne noči« in če bi bilo to možno sredi februarja; 31. januarja sprejme Šestov predlog, da bi režiral »Kar hočete«, prišel pa naj bi takoj — 2. ali 3. februarja. Vprašanje honorarja in dnevnic se bo uredilo takoj po njegovem prihodu, stanovanje in hrana sta zagotovljena. Vodstvo gledališča je prepričano, da »če naš mladi ansambl mnogo dobiti Vašim dolaskom i radom, dok će naše kazalište zabilježiti i opet jedan uspon u svojem umjetničkom radu«. (SGFM, sign. 453, koresp. št. 341, 342. — Upravnik SNG v Ljubljani Juš Kozak mu je za varaždinsko režijo dovolil dopust »od 8. do vključno 28. februarja« (!), zatem pa mu ga podaljšal do 23. marca.)

12.

»... Denar kopni kot sneg. Nič zato, bogat ne bom sedaj več nikoli. Pred 20 leti bi pomislil in šparal, zdaj ne več. /.../ Drugo je pa teater. To je še popolno nastajanje in so velike težave. Na eni strani silna ambicija mladih, na drugi par starih domišljavcev, katere so poslali sem, ker ne vedo kam z njimi. Zato trenja, intrige, fakinaža in vse najslabše, kar si moreš misliti. Vodstvo šibko, brez znanja, tako da se nahajam često v zelo, zelo neprijetni situaciji, da bi najraje pobral šila in kopita. /.../ Zanimivo, ker pišeš o razstavi. /.../ Je (v Varaždinu) mnogo zanimivega. Lep muzej. Zelo lepa pinakoteka z lepimi stvarmi, ki te bodo zanimale in osvežile. (Correggio, Millet.) Najžalostnejši je teater. Notranja in zunanja razvalina — slika sedanjosti in ‚lepe‘ bodočnosti. Včasih se zamislim in sem vesel, da sem star. Če bi bil mlad, bi obupal ali pobegnul. Tako pa gledaš na vse nazaj, za naprej je pa le največja primitivnost od danes na jutri. /.../ Pridi. Čakam Te v soboto in bo lepo.« (Varaždin, 15. februarja 1949.)

(Gre za razstavo ob tridesetletnici Drame; pripravil jo je Janko Traven, ki je kasneje ustanovil Slovenski gledališki muzej. Zanj je O. Šest posodil mnogo gradiva.)

S tehničnim osebjem sarajevske Opere junija 1949, ko je režiral »Pikovo damo«
P. I. Čajkoveškega

Prizor (III. slika) iz sarajevske »Pikove dame« v sezoni 1948/49

13.

»Ni mi žal, da sem posodil (za razstavo — MM), zdaj vsaj vedo, da imam mnogo in pa reči ne morejo, da nisem šel na roko. To je pa tudi vse. Upam, da si dobila vse... Gledališki list o priliki 30-letnice sem tu bral. Je velika revščina in mnogo nepoklicanih — razen Golie — gobezdá in ne ve nič povedati. Zelo me veseli, da je vse skupaj velik fiasco — sicer pa je bilo pričakovati, kajti X-i in X-i in X-i (našteje imena) imajo le premalo soli. Najbolj smešen pa je jokava rit N., ki gleda samo svojo klavirno 1/2 šmirantsko slavo... Kurc ga gleda, staro afno! Zdaj drugič prebiram komedijo (Kar hočete) in v ponedeljek pričnem na odru. Precej volje, mnogo domišljavosti, no panam jih le s Shakespearejem. Kostume šivajo, lepe, in naredilo se bo vse, ker vse zahtevam in ne popustim za boga ne. Seveda bo še vedno le fragment pravega Sh. /.../ Sicer se ne pritožim, imajo me radi — jaz pa držim ljubeznivo distanco. Edino tako gre.« (Varaždin, 19. februarja 1949.)

(V Šestovi zapuščini, kolikor je je v SGFM, so le štiri Helenina pisma (sign. 453, koresp. št. 305—308). Na enega od njih (Medno, 13. februarja 1949) ji v zgornjem pismu odgovarja. Med drugim »Gled. razstavo videla — pravo skrupcalo, mušter, kako se razstave ne dela. Niti sledu o Kralju (Emilu — M. M.), nič od Debevca! Škoda, da si šel barabam na led in toliko prispeval. Tvoj portret paradira, visi v bifeju nad partizansko slavo in se čudi sam sebi, kako je zašel med te prave, ljudske kulturnike... V jubilejni številki Gledališkega lista (tridesetletnice Drame — M. M.) pa veliko gobezdanja o ‚Šestovi eri‘ — kot da si že na britofu.«)

14.

»Delam pridno in bom gotovo v omenjenem terminu gotov (23. marec), vendar je tu kot povsod: ambicije velike, ko gre pa zares, pade volja, nihče ti ne pomaga in denar jih boli. Ampak sem neizprosni in imam, hvala Bogu, dobrega asistenta, ki ga, žal, nisi spoznala, finega, dostojnega fanta Kujevca. (Varaždin, 5. marca 1949.)

15.

»Sit sem že vsega, tudi samega sebe in tako se pojavi včasih histerija. Sicer mi stvar ne gre tako gladko izpod rok, igralci so na mrtvi točki in ne morejo nikamor. /.../ Upam, da slavna Ljubljana z majhno izjemo dobro prenaša mojo odsotnost.« (Varaždin, 9. marca 1949.)

16.

»... Tu gledam včasih — oprosti — svoje znanje in zona me obhaja, ker potem vidim, da sem že daleč nad tem, kar znajo danes. Če sem domišljav, mi lahko mirno rečeš, jaz pa rečem, da jih je malo, ki znajo Shakespearja tolmačiti. Oprosti umetnjakarsko meditacijo, pa ne morem preko nje in zato vem: dajte mi pasport pa pustim vseh 31 let in bom v pol leta isto, a poleg velik gospod. /.../ Včasih me tako hudičevo popade, da bi podivjal, pa se spet pomirim.« (Varaždin, 11. marca 1949.)

17.

»... se mučim kot Kristus. /.../ O predstavi sami Ti lahko rečem, da bo velik dogodek in sem igralce zrihtal tako, da se sam čudim. /.../ Takih kostumov nisem imel še nikoli. Zapravil sem jim pol milijona. Vse strmi. Jaz sem pa še

*S sodelavci na vaji za »Kneza Igorja«
A. P. Borodina novembra 1949 v Sara-
jevu*

vedno siten in mi ni dovolj dobro. Škoda, da ne boš videla, kaj se dá iz dreka narediti. Ves Varaždin je na nogah. Fakinsko sem ukazal javno generalko in vsa gala varaždinska publika bo tu; sploh, Shakespeare ni imel 300 let takega interesa. To je kar narodna veselica in mogoče bodo celo gasilci prišli v uniformah. Pri vsej tej lepi stvari je samo ena grenkoba: tu sem morda prvič spoznal, kaj znam in kako suveren sem v poslu Sh. Zato me srce boli, da ne morem doma nadaljevati tisto lépo, kar smo tako lepó začeli in imeli že toliko uspehov. Helenca, ako bi videla moj finale z norcem — zadaj bel zastor iz crep dechina (50.000 din) in siluete, krasna muzika (24 orkestrašev), bi Tvoje srce skakalo.« (Varaždin, 20. marca 1949.)

(Premiera »Kar hočete« je bila, kot je bilo določeno: 23. marca. V sez. 1948/49 je bila odigrana osemnajstkrat in si jo je ogledalo nad šest tisoč obiskovalcev. Tajnik prof. Ladislav Žimbek mu je poročal o »ogromnem interesu« za uprizoritev. Po počitku v »hišici« v Mednem se je 20. aprila odpeljal v Sarajevo, kjer se je lotil »Pikove dame«. — Za režijo te opere mu je upravnik Juš Kozak dovolil »izredni dopust« za čas od 20. IV. do vključno 1. VI. 1949.)

18.

»Imel bom mnogo dela in brig, ker so taki tiči, da bom moral vse sam. /.../ Bil sem v teatru, pomisli — za sprejem Butterfly. Čisto čedna predstava, orkester pa močno boljši od našega. /.../ Drugače pa mi je pusto in mi bo pusto, to vidim. Trenutne impresije so bolj klavrne — kot vsa dežela. Težka môra leži na vsem.« (Sarajevo, 21. aprila 1949.)

19.

(Zelo ga je potrla vest, da so mu zasedli »hišico« v Mednem — sestra se je vselila celo v njegovo sobo.) »Tu na debelo dežuje in če le morem, se držim v postelji, berem, spim. Zvečer udarim Štritofovo: ‚En deci, dva deci — tralala‘. /.../ Berem memoire grofa Ciana — zelo zanimivo in podučno in brezmejno podlo, fakinsko... /.../ Za letos imam dovolj. Čeprav sem delal samo stvari, ki sem jih že poznal, me delo tare in ne morem več. Mir in malo brez brig bi hotel biti vsaj mesec. Čisto izpreči... Zelo, zelo žal mi je za hišico, za najino malo srečo. /.../ Upam, da bom res imel dvanajstega premiero. Zdaj se je malo premaknilo in mogoče bo celo čedno. Šivajo, slikajo, a vse gre počasi. Jaz bom tja do sobote gotov s pevci in zborom, potem samo še velike skušnje.« (Sarajevo, 23. aprila 1949.)

20.

»Verjela ne bi, kakšna je tu beda in siromaštvo. V teatru nič — sama zaljubljenost vase, to je vse. Preklete jih bom navil. Vse se veže in bazira na politiko, vendar izgleda pravzaprav še bolj neumno kot pri nas — kajti mi vemo, ti biki pa niti ne vedo, kam plovemo. /.../ Da, da, Helena, če do sedaj nisem poznal tega, kar se zove sovraštvo, vem zdaj. /.../ Moram vse sam, ne znajo nič, nimajo tehničnega šefa ne ljudi, ki bi kaj znali in razumeli. Materiala nimajo, ne vem, kako bo in kdaj bo. Jutri imamo prvo aranžirno vajo. Jaz bom gotov s svojim delom, a kaj vse drugo? Pošlji mi rokopis iz Medna: Tihi sopotniki — bom delal, ker časa imam dovolj. /.../ Sinoči gledal kriminalnega ‚Trubadurja‘. Škoda za res dober orkester, ki močno prekaša našega. /.../ Torej jutri pričnem in bom gnal kot hudič. /.../ Pošlji kaj pametnega za branje.« Sarajevo, 24. aprila 1949.)

(Rokopis »Tihih sopotnikov« /148 strani/ je v SGFM.)

21.

»Dela nimam še toliko, vendar vse to delo ni pravo, ker ni na odru, temveč po sobah. Jaz bom gotov o pravem času, to je do konca maja, a vse drugo ne bo, ker ne more biti. /.../ (Sarajevo, 30. aprila 1949.)

22.

»... V petek popoldne pričnem s polno paro. Jaz bom gotov, kot sem dejal, a drugi ne bodo in to bo isti vrag kot lani. Gnal bom, kar se da, a na račun mojega prestiža umetniško ne morem in ne morem popustiti. To pa so kostumi, dekor in balet. Z 10. junijem nekako računam in imel bom Sar. preko glave. /.../ Želim biti hitro pri tebi, Ti moj človek!« (Sarajevo, 4. maja 1949.)

23.

»Sploh je to zahtevna opera, ki bi mi naredila v Ljubljani mnogo brig, kaj šele tu. /.../ Bila je premiera in sem zamudil dve sliki — no, zamudil nisem nič, ker je strašen dolgčas. Po predstavi večerja, govorance, hvalisanje, vritljenje in podobno. Ne bo uspeha. S ‚Pikovo‘ bo ugodnejše. /.../ Tu je postalo hladno, brez sonca, velika puščoba. Neverjetno prazno življenje. Kot idioti

S pevci in vodstvom igrizoritve »Pikove dame« v Osijeku spomladi 1951

hodijo ljudje, obdani od šikan, birokracije . . . Vse je samo na papirju, življenje pa za grlo stisnjeno in povezane roke in noge. Zelo se hitijo zapirati.« (Sarajevo, 9. maja 1949.)

(Mišljena je premiera »Koštane«.)

24.

»... Delam, a je vse polno zaprek: moti ‚Drama‘, moti tehnika . . . Slikarna in krojačnica do danes ni naredila niti štrika. Zahteval bom, da pozovejo Jarčevu in Pliberška. So popolni orientalci, zahrbtni in lokavi, da je težko z njimi . . . Moj posel je le prekleto hujši, ker se tepeš z ljudmi, ki nič ne znajo in hočejo z vsemi silami prikazati, da so genialni. /.../ Gre mi dobro izpod rok in jaz bom gotov. Saj to tendenco imam — končati in iti, ako ne bodo kostumi in dekor gotovi.« (Sarajevo, 11. maja 1949.)

25.

»Teško je življenje in stokrat sem Ti že povedal, da sem si zarje večerne drugače predstavljal. /.../ Vse bo spet! Drži lepo z menoj in najine urice bova rešila.« (Sarajevo, dodatno 11. maja 1949.)

26.

»... Ta teden se bom prežrl skozi stvar in delam z naporom in nerad, čeprav mi gre delo še dovolj dobro od rok. Jaz bom gotov 28.-ega s svojimi skuš-

njami (z igralci) in bi rabil samo orkestralne in tehnične, a podoba kaže, da k temu ne bom mogel pristopiti. No, jaz bom krit in to je glavno, ker nočem, da bi imeli jezike, da jih izrabljam. /.../ Danes se bom koštal v menzi... Velja Lipahova krilatica: menza ni slaba, a nam je od nje slabo. /.../ Nisem bil še nikjer, hodim kot tramvaj: od hotela v teater in nazaj.« (Sarajevo, 15. maja 1949.)

27.

»... Delam pridno, a za vruga ne pridem naprej, to se pravi do kraja. Stavil sem samemu sebi termin do 28. t. m., potem orkestralne, dekor itd. 12. junija mora biti premiera (raje prej), tako da bom 14. zanesljivo po božji volji spet doma in pri Tebi. /.../ Tu kongresi, konference, delegati itd.. V hotelu imam vsak dan cirkus glede sobe in hrane, pa zdaj sem že močno izkušen in imam veličasten gobec. /.../ Poklon Travnovima in Kreftu.« (Sarajevo, 17. maja 1949.)

28.

»... Tako prekleto sem sit in naveličan, da bi kar pobegnil. A me čakajo najhujši dnevi. Forsiram z vsem mogočim premiero 12. junija, a ta rit in neznanica B. vleče in pravi, da ne bo gotov z orkestrom. Jaz od svoje strani zahtevam, da prideta Pliberšek in Jarčeva za par dni sem in s tem požurita in izpopolnita delo v atelierih... Na čudežen način sem dobil ves material, a moral sem ga skoraj lastnoročno izvleči iz raznih štacun. Če pojde v redu, potujem 13. in bom 14. ob 10^h v Ljubljani. Juhuhu! /.../ Govoril s Pliberškom po telefonu in vse kaže, da bo utegnil priti. Odvalil se mi je kamen, ker zdaj vem, da bom lahko držal termin. Drago mi je, da bom imel par dni dva dostojna Slovence pri hiši, ker navsezadnje sem le malo patriota, ki je vesel, če naši ljudje uspevajo (poleg mene — haha).« (Sarajevo, 25. maja 1949.)

(Jarčeva je bila kostumografka, Pliberšek pa scenograf Šestove sarajevske »Pikove dame«.)

29.

»... Moja reč ne gre nikamor in se premika na 16. Torej sem razumljivo sit, naveličan in pust in se mi ne ljubi nič. /.../ V četrtek pride Jarčeva. Delo v glavnem gre in mislim celo, da bo čedno. A kje smo — še vse je v zaostanku, ženska garderoba ima narediti še 30 kostumov. No, Jarčeva bo malo pognala in pomagala. Rad bi dobil še Pliberška, to bi bila terna zame, ker bi časovno in kvalitetno pridobil. /.../ Za užitek odhoda (iz Sarajeva) me lahko zavidaš. Bom najsrečnejši pasažir v Jugoslaviji! Rad Te imam.« (Sarajevo, 30. maja 1949.)

30.

»... Pliberšek in Jarčeva prišla, pomagala sta mi obilo, posebno Jarčeva je krasno uredila garderobo, da je kar čudovita. Res! Ona danes odpotuje in naročil sem ji, naj te kliče... je v vsakem pogledu fest kerlc in sposoben človek. /.../ Knjiga o opicah je fletna in jo bom šele nocej z užitkom čital. /.../ Skušnje mi gredo h koncu, ogromno je dela, a v sredo 15. je premiera, v četrtek odidem in sem v petek v Lj.« (Sarajevo, 7. junija 1949.)

(Premiera »Pikove dame« je bila gotovo 15. junija; datum 15. julij, ki ga navaja knjiga »Narodno pozorište Sarajevo 1921—1971«, str. 410, je napačen. Dirigiral je Konstantin Bernhard. — Uspeh je bil lep. Pevka Nada Krušlin, ki je pela grofico,

mu piše v Ljubljano (17. julija 1949): »Publika je primila ‚Pikovu Damu‘ sa velikim oduševljenjem i sa nezapamćenim interesom. Svakako je to bio dogadjaj za Sarajevo...«)

31.

»... Prišel, kot vidiš. Že danes sem sit. Z delom pričnem jutri s polno paro, ker žele, da bi bila premiera že 29. nov. To je velika naloga in ne vem, če ji bom kos. Truden sem zelo in sedaj (8.30^h) pojdem koj spat. (Še dva deci ga pa bom.)« (Sarajevo, 3. novembra 1949.)

(Direktor sarajevske Opere Tihomir Mirić ga je že 2. julija 1949 prosil, naj sprejme režijo Borodinove opere »Knez Igor«. S pripravami zanjo da bodo pričeli 15. avgusta, z režijskimi vajami pa v začetku novembra (sign. 453, koresp. št. 260). 3. oktobra mu je pisal za »Igorja« določeni dirigent Ivan Štajcer o dotedanjih pripravah: študij lepo teče, »partije se več u grubom znaju, orhestar i hor punim tempom uvježbavaju«. Zelo se veseli njegovega prihoda, »da zajednički krenemo u boj«. Tudi ves ansambel se veseli, da »Igorja« režira prav on. 25. oktobra, mu piše, bo imel v celoti pripravljen ansambel (sign. 453, koresp. št. 263). V Sarajevo je prišel 1. ali 2. novembra, premiera pa je bila, kot je bilo načrtovano, 29. novembra. Delo je torej postavil na oder v slabem mesecu.)

32.

»... V teatru sem bil od ansambla lepo, toplo sprejet, s Štajcerjem se lepo dela. So že dovolj pripravljeni. Sem že pričel in konec tedna bom v glavnem postavil z aranžiranjem vse. Ako pojde v redu, bom torej na sv. Andreja dan odpotoval domov in k Tebi. /.../ ... a nimam rad tega ‚Igorja‘. Morda bo potem bolje, ko bom videl že nekaj narejenega in obrise — zdaj nisem še nikjer. Ta teden bo hud in odločilen za vse. Sicer je vse precej isto kot pri nas... Tudi tu v teatru jih je mnogo na ‚Miklošičevi‘. Bil je kongres popov, so ga fino žingali in žagali /.../ ... se sploh izogibljem ljudi in družbe, samo zvečer mi dela vince malo družbe in potem se zamislim sam na vse to, predvsem pa, da ne spadam sem — odnosno, da ne spadava ne sem ne tja.« (Sarajevo, 6. novembra 1949.)

(Ivan Štajcer, dirigent sarajevske Opere.)

33.

»... Saj veš, kako je: ali govoriš o teatru in moraš paziti, kaj rečeš, ali pa hoče vsak, da hvalim. Meni pa se ne dá. Stisnil sem se v kot kavarne in pišem. /.../ Zvečer na ‚Pikovo‘. Je neka komisija, ki ocenjuje, stopil bom malo pogledat radi reda, a prav malo. Od jutri dalje vsak dan trikrat udri: od 9—12, od 4—6 in od 1/2 8—1/2 10. /.../ Tu je Egipt. Brez misli, brez volje, svojevrstno srečno v tem blaznem kaosu. No, ne bom meditiral:

Naj vse se skupaj gre solit,
a Šesta svet naj piše v rit!

Ah, Helenca, kako težko je živeti v tem barbarskem času! Je le gori bolje, ni še čisto zavoženo. In malo zamišljenosti je. Sicer pa: ali je kje bolje? No, nič! Tudi ta noč bo minila.« (Sarajevo, 7. novembra 1949.)

34.

»Dnevne skušnje so zborovske in sem kot Kristus zvečer. Vendar se bom ta teden prežrl in potem bo lažje, to se pravi moje možgansko delo pojenjuje

in pride na vrsto briga za tehnično plat. To pot čutim, da me skušajo izrabljati... So drzni in potuhnjeni, no, jaz jim pridem z gosposčino, uglajenostjo in ostalim naproti — tako da imajo težko stališče. /.../ Prašal sem tudi, kaj dobivajo na kult. karte. No, to so res kulturniške. Mesa isto plus 2 kg suhega in hrenovke, 5 toiletnih mil, 1 kg riža, kakao, vino, cigarete, kondenzirano mleko + mleko, ostalo isto kot pri nas. To pa to! Jim bom temeljito gobce zavezal, ko se vrnem. Pa se tu še pritožujejo in zahtevajo več. Imajo prav. Sploh so v gledališču bolje plačani, a atmosfera je specijelno od strani vodstva zelo zgrajena in bedasta in nesposobna. Sama zunanost, goflja in statistika — drugo pa v tri dni — no, kot vse in povsod.« (Sarajevo, 9. novembra 1949.)

35.

»Sem zgaran in se bojim teh 14 dni, ko bo treba zgrabiti z vso silo. Tako že zlepa nisem rabotal. V glavnem se ne morem pritožiti glede sebe, delo mi je šlo za čudo lepo izpod rok. /.../ Vsi Slovenci, ki pridejo sem, me staknejo — oprostí domišljavosti, vsem sem v ponos in čast, češ, to je naš mož. Če tako pomislim na Lj. in theater, postanem besen na norce, ki nočejo imeti človeka, ki kaj zna. /.../ Z dirigentom Štajcerjem se dela lepo, je moj tip in tip Matačića, polnokrven teaterski človek.« (Sarajevo, 13. novembra 1949.)

36.

»... Vse je postavljeno na naglo in vrag vedi, kako bo ta fina opera izgledala ob premieri. Danes popoldne sem delal od 3^h do 8^h, imam vso glavo polno in vse ude utrujene. Zjutraj moram ob 7^h na noge, da izpišem baroke itd. S Štajcerjem se lepo razumeva. Je to res pravi dirigent, tipa Štritof, Matačić in se z njim krasno dela. Je fleten in duhovit človek in odličan muzikus. /.../ No, če pomislim, Helena, sem le še izbranec božji in poleg mene tudi Ti malo, kajti gre mi dobro, skrbi nimam, jem fino, imam cigarete in par krajcarjev in skupaj bova nagrajena vsak za drugega odsotnost. Drugi pa tolčejo enolični tlak, sivo življenje. Sva le še na boljšem. /.../ Veš, dan mi mine, kot bi mignil in narejenega nimam nikoli 50 %, zato sem malo nervozen, kako bom vse skup spraval. Drugače se res ne morem pritožiti, so od hudiča pozorni name in zjutraj, ko pridem v pisarno, takoj pride kava in v pavzah itd. Lepo! Mi tega ne znamo. No, vidijo pa tudi garača, ki ne odpove nikoli. Saj se čudim samemu sebi, da zdržim. Pošlji sem X, Y (imeni dveh slovenskih režiserjev), pa se bo izkazalo. Takoj jim pokažejo vrata. Tu sem se ne hodi po slavo, tu sem se hodi delat in sicer temeljito, pošteno, ne pa otresat gobec!« (Sarajevo, 15. novembra 1949.)

37.

»... Danes sem se prvič prežrl skozi vsega Igorja. Je veličasten dolgčas, nikomur potreben in stvar bo šla kot v Lj. 5—7 ×. Premiera bo zanesljivo 29. nov., a ostal bom še 2—3 dni, da restavriram 'Pikovo'. Zdaj bodo hude ure z dekorjem, lučjo. Pomisli — 260. režija. Zdi se mi, da lahko končam. /.../ Imam dovolj teh špasov. Imam namreč teatra dovolj in včasih se čudim, da sem izbral ta poklic in še bolj, da sem toliko let zdržal.« (Sarajevo, 19. novembra 1949.)

38.

»... Torej grem z delom h kraju in povem, da sem se nagaral pasje. Narredil sem, kar se da, seveda se s temi ruskimi operami ne da mnogo narediti. Imel sem v torej dekoracijsko, no in vsa reč izgleda čedno, solidno, nenavadno, kostumi so pa naravnost razkošni. Balet čeden, za ta kratek čas presenetljiv, po vsebini pa popolnoma zgrešen. To niso polovski divji plesi, to je tako — slab Folies Bergères. No, ništa. /.../ V torek je svečana premiera, že danes jo oznanjajo veliki plakati (tudi tvoj fant je zapisan), nagrade in sploh veliko pričakovanje. Spravljam skup fotomaterial za majhen članek za ‚Tovariša‘. Vprašaj Travna, če bi imelo smisla. Napisal sem članek o Igorju za ‚Oslobo-djenje‘.« (Sarajevo, 24. novembra 1949.)

39.

»Kakor izgleda bo predstava čedna, gotovo pa čednejša in lepša, bolje opremljena kot ljubljanska. Orkester pa kar blesti in boš z užitkom poslušala. Jutri bodo prvo generalko celo filmali. Škoda, da ne bo pela Pulejeva, ki je fenomen — vsaj zame — igralka pa taka, kot je v operi še nisem nikoli srečal. /.../ Za seboj imam najhujši dan, kajti včeraj sem imel dve skušnji in večerna je trajala vsaj zame od 5^h do 2^h ponoči. /.../ Za to sezono je Bosna končana in je prav.« (Sarajevo, 25. novembra 1949.)

(Pulejeva — operna in operetna pevka Jana Puleva, Bolgarka, roj. 1921. Kneza Igorja je pel Simeon Car.)

*

1950

40.

»... Ljudje se prijazni, dobri z menoj — no, žal nimam nobenega časa in samo hitim, da bom lahko končal. V soboto bo predstava, v nedeljo odmaglim. /.../ Delam od 9^h—1, od 4—1/2 7, dvakrat bom pa še zvečer.« (Varaždin, 8. februarja 1950.)

(Šest v sez. 1949/50 v Varaždinu ni režiral. Verjetno je prišel obnovit Shakespeara. Delal je spet v sez. 1951/52, ko je postavil Kreftove »Celjske grofe«: premiera 3. 10. 1951 je odprla sezono. Igra je doživela 23 prestav (7843 gledalcev), kar je bilo močno nad poprečjem; glej »Varaždinsko kazalište 1873—1955«, str. 130.)

41.

»... Delo bo hudo. Je vse narobe, inscenacija, načrti, črte. Sem malo obupan in moram ves svoj prosti čas v hotelu delati na novi zasnovi. No, pa bo že! /.../ Pred ljudmi bežim, kar se le da, čeprav so ljubeznivi in mi večinoma hočejo dobro. (Prosi za ljubljanski Gledališki list o ‚Figarovi svatbi‘) in pa fotografije oseb ljubljanske uprizoritve. Če ni [doma], telefoniraj v Opero na Šarabona Mitjo.« (Sarajevo, 13. marca 1950.)

(Okrog 10. marca je z letalom odpotoval v Sarajevo, kjer je takoj začel režirati »Figarovo svatbo«, glede katere ga je Sarajevo najprej (19. januarja 1950) prosilo, naj zanjo zainteresira Hinka Leskovška, zatem (8. 2. 1950) pa mu sporočilo, da računa nanj. Hkrati je obnavljal »Rigoletta«, čigar premiera je bila decembra 1946; režiral jo je Rudolf Ertl, dirigiral pa Konstantin Bernhard. Šestovo obnovo je dirigiral Ivan Stajcer. Glej »Sarajevsko pozorište 1921—1971«, str. 127 in 274, 275.)

42.

»... Delam težko, ustvarjam z naporom — a lepo in pametno, sicer s trudom in počasi, zato pa zagvišno kot hudič. Zdaj, po petih dneh vaj, sem res sicer šele sredi 2. dej., a zato sem to zmedo razčlenil tako, da bo šlo potem hitro. To opero si je izmislil sam hudič, tako je komplicirana, istočasno pusta, dolgočasna in brezkončna. (Po mojem 4 1/2 ure môre.) Danes sem prvič malo bolj razpoložen, ker mi je šlo od rok in upam, da imam zdaj snov v rokah. Zdaj bo lažje. Medtem bom v popoldanskih urah naredil (obnovil) še ‚Rigoletta‘, no, to ni noben napor, razen prve slike. Vse ostalo je duet, tercet, solo in podobno. Par kovačev bo pa tudi. Tudi par (5) predavanj bom imel na lutkarskem tečaju o teatru — z eno besedo, vidiš, da Tvoj fant zasluži orden dela, ne samo II., temveč 0 klase. Hitim!« (Sarajevo, 17. marca 1950.)

(Figara, ki nanj misli v prvem delu pisma, dotlej še ni režiral, Rigoletta pa že in sicer v Ljubljani v sez. 1937/38.)

43.

»... Sinoči sem gledal opero ‚Nižava‘. Par kreacij zelo, zelo lepih, Fiala pa naravnost čudovit. /.../ Jutri pričnem s III. dejanjem... Sedim nad tem hudičem ure in ure, je težko ko vrag, pa jo bomo že stisnili. Zasedba je zelo pogrešna — pa ‚šta me boli‘. Pošlji mi tudi klavirski izvleček ‚Bohème‘, ker kakor hitro zaranžiram Figara, bom doma delal Bohème. Rigoletta pa znam na pamet. /.../ Sedaj zvečer je Pikova in grem malo pogledat, potem pa bom spet glodal Mozartove kosti.« (Sarajevo, 19. marca 1950.)

(D'Albertovo »Nižavo« je režiral Dragutin Fijala, ki je tudi pel Sebastiana, dirigiral pa Boris Papandopulo. — »Pikova dama« je režijsko njegova, glej sarajevska pisma iz l. 1949. — Ljubljansko »Bohème« je v sez. 1951/52 režiral Vlado Habunek.)

44.

»... Danes je zame vesel dan: prežrl sem se srečno skozi ‚Svatbo‘ in oddal vsem in vsakomur dispozicije. Zdaj imam samo izpopolnjevatil zasnovano, ki se mi zdi, da ni čisto neumno, no, tekom vaj bom vsekakor našel 1000 možnosti. Veruj mi pa, da sem bil po dolgih letih spet kot študent, ki se pripravlja vsak dan na težko nalogo. Ali pa sem siten in bolj vesten. Zdaj imam Figara v žepu! Juhuhu! Prišla sta i Beložanski in Babička — tako da sem danes na vse strani končal. Zdaj se bom samo še sproti izmišljal. Z dirigentom Pozajićem imam težave, ker je zaljubljen v Mozarta, jaz pa ne in je opera dolga 4 1/2 ure, pa mu pulim arije in recitative iz rok in srca. No, pa že gre. /.../ Istočasno je tu še drugi gost režiser — gospa Kirsanova, šef beograjskega baleta, ki dela Papandopulov balet ‚Žetva‘. Bilo je zelo ganljivo, ko sva se po dolgih (15—20) letih spet srečala. Je hudič babji star 65 let, a pleše kot vrag.« (Sarajevo, 24. marca 1950.)

(Staša Beložanski, roj. 1900, akad. slikar in scenograf beograjskega Narodnega gledališča; Milica Babić (1909—1968), kostumografka Narodnega gledališča v Beogradu. — Mladen Pozajić, roj. 1905, dirigent in skladatelj, deloval v letih od 1925 do 1945 v glavnem v Zagrebu, ustanovil Zagrebške madrigaliste, po vojni mnogo dirigiral v sarajevski Operi. — Nina Kirsanova, roj. 1899, plesalka, koreografinja, baletna vzgojiteljica, končala koreografsko in igralsko šolo »Bolšoj teatra«, plesala v skupini Ane Pavlovne, »Žetev« je bila prvi samostojni celovečerni balet sarajevskega baletnega zbora. — Boris Papandopulo (1906), skladatelj in dirigent od 1938 v Zagrebu, na Reki in v Sarajevu.)

48

45.

»... Štirinajst dni je, pa se mi zdi že cela večnost in rad bi pogнал, a ne gre in ne gre, ker so vragi trdi, razen tega imam pa dve zasedbi in to delo obremenjuje, meni pa jemlje veselje, ker se dvakratno gnjavim. Operni pevci so pa res bedaki (povsod na svetu). Nihče ne pozna Beaumarchaisa, ki ga pozna pri nas vsak boljši gimnazist. /.../ Operno vodstvo (znanci s sej in ki jih delno poznaš od Slona) so mi za god telegrafirali v stihih. Sem bil vesel... /.../ O ordenu ne vem še nič in tudi nočem vprašati. /.../ Danes so ob 7^h butali s kanoi po okoliških hribih — ‚Svi na izbore!‘ /.../ Včeraj je prišlo nad 100 inženirjev, tehnikov itd. iz Ljubljane in Slov. sem, so kar komandirani za 2 leti in bodo poleg drugega gradili tudi bunkerje. Nekateri so me ogovorili, so precej konsternirani in jih imajo na Ilidji v hotelu ‚spravljene‘.« (Sarajevo, 26. marca 1950.)

46.

»... Je hud posel, čedalje bolj, a sedaj sem vsaj sam s seboj — dejal bi z režijo kot táko — idejno — gotov in skušam prenašati na druge. /.../ Dobil sem zanimivo knjigo Romaina Rollanda Miklavž Breugnon. Opozarjam Te nanjo. Je imenitna in boš par večerov prekrasno preživela. Čudovito zdravje in veder optimizem — primerjal bi jo lahko samo s ‚San Michele‘ (dr. Munthe). /.../ V ponedeljek pričnem še z Rigolettom, no, tó ne bo posebno dela, samo nekaka obnovitev starega. /.../ Tu so zdaj neki ameriški politiki — banket za banketom, nas pa gonijo iz malega salona v veliko štaló... Volili smo fino ‚sa levom rukom‘ — koga, ne vem, bile so 2 × 2 skrinje. /.../ Veš, Helena, lepa reč je naše delo, ampak moraš imeti sposobne ljudi krog sebe; zdaj, ko sem pretuhtal to (Figarovo) ‚Ženitev‘, me zanima, in videla boš, da od moje strani ne bo slabo. Sem si par čednih reči izmislil.« (Sarajevo, 29. marca 1950.)

47.

»... Ves moj dan je tako poln dela, če pa ne dela, potem pa brig, ker ta reč je od hudiča za enega človeka. In potem me popade včasih sveta jeza, ko gledam te k... ce, češ saj bo, bo že naredil in moram se gnati; zdaj že ne za teater, temveč za Mozarta in načelno za teater. /.../ En del Fig. mi gre lepo in se nič ne bojim. K premieri pride ves hudič iz Jugoslavije — tudi dr. Cvetko in Samo Hubad. Ne bom pogrešil, bom naredil lepo. Aber was alles das kostet! /.../ Delovni dan: zj. 8^h prepariram za vajo; 1/2 10^h vaja; 1/2 3^h prepariram; 5^h vaja; 7^h vaja; 9^h prepariram; 1/2 11 postelja.« (Sarajevo, 3. aprila 1950.)

48.

»Niti ne vem, katerega smo danes. Vem samo: v soboto teden, to je petnajstega bom imel premiero — na Tvoj god. Končujem in ne vem, kaj bi rekel. Ako bi imel igralce-pevce z inteligenco in razumevanjem, bi moja režija utegnila biti dobra, stilna in zabavna, tako pa ne vem, kaj mi bodo ti hudiči naredili. Za popolno dresuro bi potreboval 3—4 mesece s pridržki. Danes sem imel prvo orkestralno — orkester svira krasno in je velik užitek poslušati. ‚Rigoletta‘ jutri zaranžiram in to je lahko in prijetno delo. /.../ Šel bom okrog 9^h mimo katedrale domov, če bo odprto, bom pa stopil noter in pomolil h gospodu

Bogu za srečo Tebe, mene in naše muce. /.../ Ah, Helena, kako lepo je delati, tvoriti, bati se začetka, spoznati, zmagati. No, saj Figara boš kasneje videla in verjetno še kako drugo mojo reč. (Sicer pa tu kmalu ne bo drugih kot Šestovih.) /.../ Sem pogosto siten, histeričen, z vsemi slabostmi — ampak respekt je velik in renomé vsak dan večji. Ne boj se za svojega fanta. Da mi je 15 let manj, potem bi tu naredil opero.« (Sarajevo, prve dni aprila 1950.)

(Muca — režiserjeva vnučka.)

49.

»... V soboto bo premiera. Ob pol osmih pričnemo in bomo verjetno okrog 12^h gotovi. /.../ Prilike so tu vedno slabše.« (Sarajevo, 12. aprila 1950.)

50.

»Uf, uf! Hvala Bogu! Pri kosilu sem — 14.30 — po generalni vaji. Breme je padlo z mene in vtisi so v glavnem dobri. Kolikor niso, res ni moja krivda, ker konec koncev za površnost in nesposobnost ne morem odgovarjati jaz. /.../ Evo, gobci prekleti, zakaj pa vi ne greste, zakaj pa vi ne delate, zakaj samo lajate, duše zavržene! /.../ Rad bi Te imel tu, da bi gledala, kaj utegne narediti volja. Sem v glavnem kar zadovoljen. Jutri pride Hubad na premiero. Iz Lj. pa često dobim pozdrave od vodstva Opere, me imajo še nekako radi. /.../ Tu po malem rosi, no nič hudega, saj niti ne vem, kje sem. Spim v samih halucinacijah, delu, brigah, detajlih in sem sploh že malo prismojen (to povem Tebi), a za vse druge zahteven, ne siten, a strog. /.../ Vesel bom, ko bom visoko pod nebom gledal dol na deželo in se bližal domovini, prelepi deželi in Tebi... Jemljem slovo od Mozarta, pod roko jemljem Verdija — oba skupaj me bosta pa privedla pod roko k Heleni.« (Sarajevo, 14. aprila 1950.)

51.

»Tako, zdaj je za menoj premiera. Lahko rečem, da je bil uspeh in zadovoljen sem, ker več narediti bi ne mogel niti gospod Bog. /.../ To je, recimo, tudi ena od pozitivnih strani mojih ekskurzij, da nisi pozabljen. /.../ Včeraj popoldne sem bil z drugimi na Trebeviću. Zelo lepo in vožnja s pšeničnikom tudi fina, kar se da... Tista teatarska muca ima štiri mucke in so zelo luštne. Pri generalni vaji se je naenkrat pojavila v sredi odra.« (Sarajevo, 17. aprila 1950.)

(Pšeničnik — po vojni so tako imenovali udobne državne osebne avtomobile.)

52.

»Sit sem letos že dela, bilo je preveč, ali pa sem že res star. Pa bomo že zrihtali.« (Sarajevo, 20. maja 1950.)

(Po »Igorju«, »Figarovi svatbi« in obnovitvi »Rigoletta« se je v tej sezoni — 1949/50 — lotil še režije Puccinijeve »La Bohème«, za katero ga je uprava prosila že 1. febr. V Sarajevu je bil zagotovo že pred zgornjim pismom, saj je bila premiera že 10. junija. Dirigiral je Ivan Štajcer, scenograf pa je bil Paul Šnajder. Štajcer je sodeloval z odličnimi hrvaškimi dirigenti Sachsom, Baranovićem in Matačićem, delal v Zagrebu, Zadru in nadvse uspešno v Sarajevu. Paul Šnajder je bil v sarajevskem Narodnem gledališču od 1948 do 1958, ko se je vrnil v Nemčijo. — Za režijo Puccinijeve opere mu je uprava SNG Ljubljana dovolila dopust od 19. maja do vključno 13. junija.)

53.

»Delo mi gre izpod rok še dovolj dobro in bom imel konec tedna tri akte narejene, a sedaj pride drugi in ta bo ves hudičev... Če pomisliš, da bo treba narediti 50 kostumov in nove dekoracije, katere še niso danes pričeli, potem res ne vem, kako. Jaz, punca moja, ne bom odpovedal, jaz bom gotov in jih gonim (Š. ima tu drug izraz!) po sedem ur, da jim jeziki gledajo, a meni, žal, tudi. /.../ Zdaj je spet tu gospa Babićeva in uredili smo vse potrebno, čeprav ne dela ona kostume. Sicer, Helena, je pa lepo pri vajah. Vsak dan slišati toliko lepe muzike, toliko krasote, je res poklon od Gospoda Boga. /.../ Ampak, Helena, zdaj sem že spet ves nor, ker to pot imam muziko in bomo hudiča naredili. Zrihtal bom solze tako, da bo ves teater tulil. Vsak dan se dvakrat prepotim, ker je delo lepo in ga ljubim.« (Sarajevo, 26. maja 1950.)

(Od Puccinijevih oper je v Ljubljani režiral Tosco in Manon, Le Bohème pa prvič šele tokrat v Sarajevu.)

54.

»... Jutri pričnem z 2. dej. in se kar bojim muke. Sinoči je bila premiera Papandopulovega baleta 'Žetva' in se je Kirsanova krasno postavila. Je od hudiča baba in mnogo zna. A tudi Babićeva s kostumi. Bil je lep, evropski večer. /.../ Ko bom končal z drugim aktom, mi bo lepo, ker užijem toliko lepe muzike in par res lepih toplih glasov, predvsem pa prekrasni, polni orkester, ki ga nima zlepa para in s Štajcerjem je tako lepo delati kot s Štrifofom ali Matačićem, seveda on zdaleka ni ne prvi ne drugi. /.../ Ob večerih sem težko sam, a ljubše sam, kot pa biti 'Lustknabe' za sarajevske dolgočasneže. Tisti inž. Brkič mi je prinesel lepo knjigo o Beethovnu, tako da imam zvečer tudi malo kulture. /.../ (Prosi jo, naj mu za premiero prinese orden.) Tu je tak običaj, da se pride ob svečanih prilikah kot bik. Vzemi tisti pleh in ga prinesi, da si ga bom za čas premiere obesil na svoje siromašne, izmučene prsi. /.../ Veruj, da sem sit in zelo utrujen. Ne zato, ker sem star, a hudič je imeti vso odgovornost. V tem so pa mojstri. (Sem tudi jaz kriv!) Drugače imam občutek, da me imajo zares radi, navzlic nekim poizkusom pokvariti moje ime. O tem tu pri meni. Veselim se te kot božičnega drevesca in boš par ur srečna. /.../ Stiskaj fige, da se mi posreči drugi akt, ki se ga res bojim.« (Sarajevo, 28. maja 1950.)

55.

»... Veder sem postal sinoči, ko sem drugi akt vtaknil z velikimi težavami v žep (od 7^h—11^h zv.). Akt traja samo 20 minut in lahko si misliš muko. Zdaj smo zmagali! (Nato ji na široko daje navodila za pot — z letalom — v Sarajevo.) Okrog 3/4 4 boš šla spet v nebo (iz Zagreba) in okrog 17^h boš našla slovenske fante v »Bosni in Hercegovini«. Potem Te bodo rukali še pol ure do »nebotičnika« — tam pa Te bo čakal konzul vseh naših zemljá — Tvoj stari fant. /.../ Tu Te že poznajo. Pravim, da si moj kritik in mali mentor... Storil sem vse, dekle moje, da bi se Ti vsaj malo oddolžil za Tvojo veliko in lepo brigo, ki jo imaš s Tvojim siromakom. Hočem, da boš na vse strani zadovoljna in srečna...« (Sarajevo, 31. maja 1950.)

56.

»V gledališču so veliki siromaki in se ne da primerjati s Sar., nimajo denarja in tudi članstvo so reveži, a dostojni ljudje. /.../ Siromaki, sem dejal, male kvalitete, velike ambicije in jaz samo bežim in se skrivam v prostih urah. Samo pogovarjati bi se hoteli, jaz pa sem po vaji strašno truden, ker moram preigrati vso Pikovo, vsakemu posebej. /.../ Gotov bom tako sredi marca, vendar to ne bo daleko tisto, kar je bilo v Sarajevu, ker nimajo nič in nič ali malo investirajo. Z eno besedo: mnogo hrupa za malo denarja. /.../ Vrnil sem se iz teatra (Trubadur). Hecna predstava, ne dobra, ne slaba, solisti še gredo, zbor manj, dekor nemogoč, kostimi strašni, orkester zabavan — udri! No, radoveden sem, kaj bo na ta način iz Pikove. /.../ Teater sliči na Sar., a je bolj urejen in tudi avditorij je čednejši — vendar vse skup je mizerno.« (Osijek, 13. februarja 1951.)

(22. decembra 1950 ga je Hinko Tomašić, intendant Narodnega gledališča v Osijeku, povabil, naj pride režirat »Pikovo damo«. Opero je Šest nedavno tega režiral v Sarajevu, že v sez. 1933/34 pa v Ljubljani. Šest je v pismu z dne 30. decembra povabilo sprejel. Priporoča upravi, naj za dekor in kostume uporabi osnutke, ki so bili izdelani za sarajevsko Opero (M. Pliberšek, M. Jarčeva). Kar zadeva honorar, pa naj se upošteva običajna tarifa: potni stroški — 2. razred brzega vlaka, dnevnice, ki mu pripadajo po sistematizaciji tj. 300 dinarjev, in honorar 15.000 dinarjev. — Potni nalog za službeno potovanje prof. Osipa Šesta, višjega režiserja SNG, v Osijek je vodstvo ljubljanske Opere izdalo 5. februarja 1951. — Isti datum kot njegovo — 13. februar — nosi tudi eno od štirih Heleninih pism, ki so v SGFM. Takole ga opominja: »In ne daj se preveč izkoriščati /tem Hrvatjarjem/, raje šparaj sebe, saj iz takega provincialnega teatra se itak ne da nič narediti.«)

57.

»... Zdaj sem se malo ujel, saj mi drugega ne kaže... Je pa seveda to moje tukajšnje početje popolnoma drugega značaja kot v Sar. ali Var. Tu je recimo opera z gotovo (40-letno) tradicijo, a je ostala ali postala zašmirana in zato je zelo težko delo. Ansambel je iz vseh vrst, ženski celo zelo dober, morda boljši od ljubljanskega, a vse je tako prekleto poceni, razumi prav besedo, par skušenj in gotovo! Mnogo začetnikov, ki imajo voljo, začetnic z desetletno prakso, ki mirno pravijo: Prosim, pokažite vi! /.../ Delo mi gre kar čedno izpod rok in so sposobni ljudje, recimo Herman je kar ganljiv 50-leten gospod, fin in veledostojen mož. Zvečer hodim v teater, sedim sam v lepi loži in gledam, kako je drugje. Ni slabo, tudi drama ne, gledal sem neko komedijo Držića »Skup«, fina kar se dá in zelo dobro zaigrana, samo to manjka, kar se imenuje šlif. Eno pa je pri vsej stvari: vidim, kako sem Lj. sit in naveličan, in še eno, pa mi oprostí — vidim in gledam sam sebe in vidim, kaj znam in zmorem. To me nekako veseli in s pravcato hudobijo gledam na Lj. in vse svoje zoprnike. Tu pa strme in samo pravijo: da, ko bi imeli takega režiserja, o potem se že dela — in to od dir. Mirskega do poslednjega epizodista. Oprostí, da se hvalim — pa je res tako. /.../ Spoznal sem malega kužka, takega capina, v sosedni ulici in sva prijatelja. /.../ Z eno besedo: vidiš, da sem se ujel in uravnovesil, čeprav delam včasih z naporom, ali bolje: bojim se začeti, ker sem čim dalje vestnejši — ko pa sem notri, sem mlad in spet srečen v delu, ki ga nadvse ljubim.« (Osijek, 14. februarja 1951.)

58.

»Delo mi gre dobro izpod rok in so siromaki zelo pridni in nekateri zelo sposobni, tako da se često prašam, zakaj plačujemo v Lj. toliko barab, ki nič ne znajo. /.../ V nedeljo stopim z direktorjem Mirskim v muzej, ki je baje zelo bogat na lepih slikah. /.../ Če pomislim, da je danes 20. in da bo še trajalo tja do 15., mi je kar hudo. Je Sar. le mnogo boljše, seveda delati moraš pa povsod in če pomislim, da v Lj. komodno žive, služijo in avanzirajo, me popade sveta jeza. Naš posel res ni plačan v primeri z gostovanji pevca ali dirigenta.« (Osijek, 20. februarja 1951.)

59.

»Znancev imam seveda že cel kup, ki so vsi več ali manj prijetni, seveda je med njimi tudi nekaj zgrajenih oslov, ki se pa za čudo vsi odlikujejo z veliko domišljavostjo. /.../ Glede napredovanja ne vem nič. Sem pa tozadevno postavil piko in se ne dotaknem več. Če Vid. in dr. ne bodo držali besede, je to njihova stvar. Radi tega tudi prav nič ne trpim ali mučim srce... Bom imel pač dva jurja manj penziona, zato pa raven hrbet še v grobu. /.../ Upam, da bom za prihodnjo sezono sklenil (tu) kak dogovor. Prih. teden imam tri predavanja v klubu kultur. delavcev: Tajna teatra, Gesta in beseda, Stanislavski, sistemi in mi. Tu pri tretjem se bom našrl Rusov.« (Osijek, 21. februarja 1951.)

60.

»... Z zborom bom imel jutri šele prvo vajo, potem me čaka pa še v tretji sliki balet. Ne vem, zakaj mi gre tako počasi. Sicer sem pa tudi v Sar. delal Pikovo šest tednov. (Pošilja »člančič« za Tovariša: osiješko gledališče s fotografijami vodilnih. Traven naj mu to uredi. Pošilja tudi »feljtončič« o Dravi, »o kužku in o malih impresijah — tako po moje«.) (Osijek, 23. februarja 1951.)

61.

»... Premiera je 21. (marca) definitivno. Zdaj sem v glavnem gotov. Seveda tu ne bo tako razkošno kot v Sar., ampak dostojno vendarle. Posebno igralsko sem jih zrihtal in ansambli so lepi. Sem skoraj zadovoljen. Sicer je tu par fletnih ljudi in stalno so okrog mene: dir. Savin, res klasa in bodoči Matačić... Dobra družba. /.../ V Sar. gredo moje opere (razen Carske) še vedno in z uspehom. /.../ Pa imam še mnogo dela: napisati razsvetljavo, rekvizite in drugo pa še feljton za Gled. list (ljubljski). /.../ Gledal sem prvovrstne »Celjske grofe« — odlično postavljene in sila lepo zaigrane — altro che naši! /.../ Od uprave (Lj.) nimam nič novic, no, jih tudi ne bom iskal. Kar je, je za vedno! — Jutri, v nedeljo, gledam Cavallerio in mi bo eno uro zelo lepo.« (Osijek, 3. marca 1951.)

(Dragutin Savin, roj. 1915, Split, skladatelj in dirigent, študiral pri Mascagniju v Rimu, dirigiral in tudi režiral v Splitu, Osijeku, Zagrebu.)

62.

»... ampak s kostumi bo križ in bodo bolj maškare. Premiera bo zanesljivo 21. in se bom prihodnji dan definitivno poslovil od Osijeka, približno enako

reven, kot sem prišel. Včeraj poslušal tu prav lep »Bohem«. (Osijek, 7. marca 1951.)

(Helena mu 11. marca odgovarja: »...V predzadnjem pismu pišeš, da se boš vrnil tako reven, kot si prišel; veš, to ni prav, izkoriščati se ne pusti...; 20.000 Ti že morajo dati (honorar za režijo — M. M.), saj si še s tem ne boš mogel nič kupiti. Ti si pa potreben obleke in čevljev. Vsaj za to moraš zaslužiti, če si se že toliko namartral. Zato bodi energičen!«)

63.

»Delo se bliža v kulminacije razburjanj in težav. Tako zašmirani pri nas nikoli nismo bili. Kot sem Ti pa že poročal, srečaš prav posrečene predstave i v pevskem in igralskem pogledu — celo mnogo boljše od naših. Kar pišeš o reviji je lepo in se bom Kumbatoviču v Lj. zahvalil (čeprav ne vem, kako pridem do take gnade naenkrat). Pišem o gledališču v Osijeku za »Poročevalca« in enega za Gled. list. Bo par soldov padlo. S kužetom sva še vedno prijatelja. Bo pobožan za Tebe. Je živalic malo, včasih pa vidiš še kakega lepega konjička. /.../ Prosil sem za podaljšanje dopusta za 14 dni, ker verjetno pazijo name, da bi me disciplinsko zvrnili. Ne boš, boter! /.../ Skušal bom tu skleniti dogovor za eno stvar v prih. sezoni, eno Sarajevo. Vezo z Varaždinom bom napeljal še od tu. Potem mi je vseeno, samo da bi bil zdrav, ker delam rad in hvala Bogu uspešno. Tvoj stari komunistično-socialistični Osip.« (Osijek, 8. marca 1951.)

64.

»... a nervozen postajam zaradi dela. Ti tega ne razumeš, kakšen tip gledališča je to. Je na Hrvaškem pet oper (Zagreb, Osijek, Reka, Split in še v Poli šušmarijo, zato subvencije majhne. To ni Sarajevo, kjer je samo ena in še ta v začetku. Zato je tu mnogo težje kot drugje. Finančno pa tudi nimajo. Saj se pravzaprav čudim, da spravijo to skupaj — res pa je, da bi se ne smeli spuščati v tako velike reči, kot je »Pikova«. /.../ Premiera bo na Vel. soboto 24. t. m.« (Osijek, 14. marca 1951.)

65.

»... Imel sem dekoracijsko in sem še nekako zadovoljen, moram biti pa siten, da kaj izvlečem, a me vsi občudujejo in se čudijo, da imam toliko volje in da tudi uspešno zaključim. Upam, da bo navzlic vsej skepsi celo čedno. Tista huda 5. sl., ko se pojavlja duh grofice, mi je pa skoraj idealno uspela. Je res kar strašno. /.../ Faloti iz Lj. mi še do danes niso poslali podaljšanja dopusta. Me nervira ta brezbržnost, saj nisem jaz kriv, da moram biti zunaj, ko oni postopajo in se »gredo« teater. Veš, čeprav je hudo delo, sem kar malo srečen, ker sem tamkaj, kamor spadam, še vedno — v delu.« (Osijek, 17. marca 1950.)

66.

»... Godoval sem slabo, ker imam veliko skušenj in malo denarja. /.../ Zdaj pa krepko še par dni, saj v Ljubljani nimam pričakovati razen Tebe, dekleta zlato, nič posebno dobrega.« (Osijek, Jožefovo 1951.)

(Zadnje pismo iz Osijeka — premiera je bila res 24. marca. Takoj naslednji dan je odvihral v Ljubljano. — Takoj po premieri se mu je intendant Tomašić v pismu

V vlogi upokojenega majorja v filmu »Jara gospoda« 1952

zahvalil in mu čestital za uspeh. Med drugim je zapisal: »... zahvaljujem Vam u ime čitavog radnog kolektiva naše opere na Vašem velikom zalaganju i trudu, koji ste uložili spremajući ovu operu. Vaš redateljski rad tom prilikom nije značajan za nas samo po umjetničko-scenskoj realizaciji, nego je značajniji tim više, što ste kao redatelj uloživši sve svoje bogato pedagoško znanje i iskustvo uspjeti pokazati pravi put daljnjem umjetničkom usavršavanju našeg kolektiva.« Ob spomenu na njuno skupno delo v Mariboru mu čestita tudi v svojem imenu in želi, da bi to gostovanje ne bilo njuno poslednje srečanje. (SGFM, sign. 453, koresp. št. 223.) — Hinko Tomašič je bil v prvem desetletju med obema vojnama več sezon igravec in režiser mariborskega gledališča.)

67.

(Helena je na morju — Malinska, o. Krk, on pa v hišici v Mednem. Ves dan piše (velika knjiga, 300 strani, piše o tem) in hrani zajce in kokoši in poslušča mačjo jago ponoči: »Mačkoni ga lomijo na mile viže, pokradejo mi vse in jaz jih imam rad.« Hrani pa se slabo: kruh, makaroni, kifeljčar, jajca v prahu. O gledališču niti besede. — 29. julija 1951.)

68.

(Helena še zmeraj na otoku Krku, Šest v Mednem in piše; ima že 80 rokopisnih strani. »Pa še ni tretjina; kot kaže bo velika reč in imam še ogromno stvari. Včasih mi gre fino od rok.« Skrbi za živali, makaronov ne bo več kupoval, rajši bo vzal moko, kilo masti in kilo sladkorja. Denarja ima malo. A je veder, zadovoljen. Še to: »tisti revček mali orehek ob vodi, sinko velikega, je tako trdoživ, da je spet ozelenel. Zdaj ga bova pa rešila in presadila, ko prideš.« O teatru spet molk. — 30. julija 1951.)

(Pisanje, ki ga omenja: po vsej verjetnosti gre za »Tihe sopotnike«, ki jih je v zapuščini 148 strani.)

69.

(Na kratko sporoča, da je prišel v Varaždin in da je nervozen, hrana draga, soba sicer snažna, a je kraval do pozne noči.) »... moram samo: v teater — hotel in doma se za ta Kreftov idiotizem pripravljati. Ansambel zaenkrat nemogoč, sami zelenci bogve odkod. Bo slabo. Premiera bi bila okrog 6. oktobra, 20. pa »Beneški trgovec.« (Varaždin, 31. avgusta 1951.)

(V Varaždinu bo režiral Kreftove »Celjske grofe«.)

70.

»Zdaj sem prebrodil prvo etapo, ki je najtežja in ki pokaže že precej jasno, kaj se bo iz jajca izvalilo. Kot sem že dejal, je ansambel mnogo slabši, kot je bil, in prilike mnogo težje. Hiša stoji nedograjena in pet delavcev praska po mili volji (ali tudi ne). Je dejansko sramota, da se to dogaja, ker je večna škoda za ta lepi teater, ki je bil že 1876 zgrajen in celo zelo okusno. Imam klince, ki niso bili še nikoli na odru, a so seveda silno pametni. Torej si lahko predstavlaš težave in muke, ki jih imam. /.../ »Beneškega« sem odklonil zaradi mizernega prevoda (Bogdanović), a zdaj iščejo povsod drug prevod. Na vsak način pa žele, da delam še eno stvar. Celu »Utopljenca« sta se pojavila. Da, če bi imel Cesarja — bi bil v 14 dneh lahko gotov. Bojim se, da bom preveč utrujen. Sicer pa — tudi na delo se navadiš in ko ga ni, ti manjka /.../ Ostalo pa je: stari grad, lepi portali, mnogo grlic in v parku sem videl celo podlasico.« (Varaždin, 9. septembra 1951.)

(Pokojna Janez Cesar in Emil Kralj sta bila v ljubljanski uprizoritvi Nestroyevih »Utopljenec« imenitna burkeža Buča in Jaka Smola. Igrali so ju v Šestovi režiji dvakrat — 1929 in 1939, prvič pa že 1872 v Nolljevi režiji, 1909 pa v Nučičevi.)

71.

»... Tisto o Trubarju sem slučajno slišal v nedeljo po radiu... Zdaj sem glede »Grofov« na konju. Premiera bo v sredo 3. oktobra definitivno. Sem jih že tako zrihtal, da sami sebe ne poznajo in se glupo gledajo, kakšne kreacije so naredili. No, moja glavna muka je za menoj in zdaj imam čas zase, da lahko malo čitam. Carlo Levi: Kristus se je ustavil v Eboliju. Krasno delo. Moraš čitati — jaz uživam. Potem bom pa pisal svoje. Dogovorjeni smo še za eno stvar: »Utopljenca« ali »Favna«, ako dobe material. Gotov bi bil sredi oktobra. To niso tehtna dela in bi šlo lažje. S Shakesp. ni šlo. Sem se kot tak uprl tem prevodom in izjavil, da ne morem tako sramotne reči vzeti na svojo vest. Naj razneso po svetu. Sicer mi je žal, a je tako. /.../ Če bo le količjak izgledalo (namreč »Celjski grofje« — M. M.), bi rad, da prideš pozdravit grlice, ki so čudo domače in fletne. Kužka nimam nobenega. /.../ To je le popolnoma svojevrsten tip teatra: 1/2 zares, 1/2 diletantska nadutost. Pa jim včasih krepko solim pamet. Živce stane samo mene. No, pa sedaj mi moje muke ni več žal — sram me ne bo! /.../ Zdaj upam, da bom teden dni lahko pisal zase. Prilagam 5 kovačev za vince na moje zdravje.« (Varaždin, 12. septembra 1951.)

(Verjetno gre za »Favna« Edwarda Knoblaucha, ki ga je režiral že v Ljubljani 1923/24 in je doživel eno samo izvedbo.)

72. »... Tako, zdaj sem se prvič malo oddahnil — prežrl sem se skozi »Grofe«. /.../ Razen tega je hotel hujši od kasarne, ropot, loputanje, smeh, žvižganje — jaz pa vajen Mednega in svoje mirne sobe. Zadeva postaja taka, da vidim, da se mi varaždinski pohodi nikakor ne izplačajo, ker terjajo preveč od mene. /.../ Te dni bom odpovedal »Trgovca«. Pregledal sem dva prevoda, pa sta taka, ko da bi drva sekal. V tem pogledu velik poklon Župančiču! /.../ Opažam pri sebi samoto, da potrebujem mnogo počitka in miru in spodim vsakega, ki misli, da sem »kača amizirka«. Ko končam delo, hočem molčati.« (Varaždin, nedatirano.)

73. »Tako sem naveličan, da bi se obesil, ako bi ne vedel, da gre h kraju. Jaz ne morem več, tudi za denar ne, poučevati idiote o kunšti. /.../ Dobil sem iz Sarajeva poziv, da pridem za »Carmen«. A sem za sedaj odklonil. Sem do smrti truden. Prehuda je delati z diletanti. Saj nimaš niti pojma. Tako sem premočen od vsake skušnje, da nimam nobene volje. /.../ V torek imam na ljudski univerzi predavanje: Misterij teatra. Levijevo knjigo sem prebral. Je ena sama lepota in o nekem kužku ima mož mnogo povedati. /.../ V glavnem sem gotov, a da bi pisal knjigo, te volje pa še nimam. Bo že šlo. Če se bom doma »skup vzel«, bom lahko v par dnevih gotov, saj v glavi imam vse. /.../ Češpelj ogromno in so drevesa vsa modra, nič listov, samo sadež. Čudo!« (Varaždin, 16. septembra 1951.)

74. »...do kraja sem sit Celjanov. No, tako v glavnem sem naredil, kar se je dalo. Par scen — velikih je res lepih in bodo naredile vtis. Tudi opremil sem lepo in posebno garderoberji so mi naklonjeni. Tudi novo muziko sem dal narediti. /.../ Glede Shakespeara pa ne popustim, ker je tu v zvezi moj glas kot Sh-log neverjetno razširjen — a to v Zagrebu in Beogradu. In začudenje, da nisem bil v Angliji. No, ništa! Celo Zagreb uporablja zdaj mojo knjigo. /.../ Predavanje: bilo je polno in bil sem toplo sprejet — z obžalovanjem, da je prehitro minilo. /.../ Pogrešam Te zelo. Če se spomnim na tiste mračne, kisle in neživiljenjske fizionomije doma, si rečem, da ostanem še tri mesece. /.../ Tu mizerija, ki je še večja od ljubljanske. Ni robe in ni denarja. Knjiga stoji. Ne morem. Premiera je 3. oktobra.« (Varaždin, 20. septembra 1951.)

75. »Danes sem rešil V. akt in sem ves srečen in zadovoljen s seboj. Tako ga ni ,spasil' še nihče in bo Kreft, če pride, zijal. Napisal in dodal sem pa 100 %. Zdaj sem na konju. Vse sem naredil, kar mora in more narediti režiser. Celo več! Zdaj je samo še tehnična plat. Ta ne bo slaba... Zaluftal sem jim seveda spet mnogo denarja. Vse je novo, lepo! Nekatero reči so prvovrstne. Muzej je dal vse na razpolago: helebarde, čelade itd. Lepo. Upam, da nisem naredil ne sebi ne slov. teatru in sploh nikomur sramote s temi bednimi sredstvi. Samo eno se prašam: ali se to izplača... /.../ Potem pa — in zato pišem — moram! — sem šel na ,groblje'... Čudovit dan, vse modro in zeleno... in jaz ves sre-

čen in poln življenja... Zaenkrat... Tam ob pristavi, preden prideš na alejo proti groblju — goske, so tekle kar k meni. Nekje zraven so se šli pokavci fuzbal. Nato tišina. Ne, ne tišina — grlice so godle svoje vedno zaljubljene zvoke in ko sem prestopil prag pokopališča, je bil v meni tak neskončen lep mir in tišina v duši in srcu, da mi lahko zavidaš. Gotovo nisem pesnik, ampak tega žlahtnega občutka vrednosti življenja in pa ljubeznivosti konca nisem že dolgo imel. Le pomisli: jesen, tišina, modrina neba in vse, vse tako zelo urejeno, vse brajde, brazde, girlande, vse lepo razirano. Klopice. Tu se more počivati, da, tu ni strahu, tu je smrt oblekla židano, svatovsko oblačilo in samo boža kot dobra dekla gospoda Boga... tu more človek reči: 'počivam' in pa ,svet je lep'. Tudi potem...!' (Varaždin, 21. septembra 1951.)

76.

»... Stvar je za malo bolj razgledanega poznavalca teatra zanimiva. Scena Herman-Pravdač, sodna scena in finale so skoraj umetnina prav visokega formata. Levar mi niti na um ne pride. Pravdač je pa igralec z veliko bodočnostjo (Othello, Cyrano), lepa figura, čeden in organ à la Kralj, okreten in inteligen ten, bivši frančiškan, posvečen. Tudi Veronika (Nučičeva hči) zelo dobra, a premalo robustna, kmečka za Veroniko. A zna priti do srca. Še pater Gregor in Friderik — ostalo pa so taki siromaki, da joj... /.../ Storil sem vse, kar se je dalo. Imam pa dovolj. V operi je le lepše, lažje — z zborom težje, a bolj sigurno, ker veže muzika. /.../ Popoldan pojdem na pokopališče.« (Varaždin, 23. septembra 1951.)

77.

»... Tu sem sredi velikih skušenj. No, pa še gre, brez večjih potreslajev, ker tehnični del klapa. Glumci so pa, kot sem že povedal — do tod in ne dalje. Pisal sem danes Kreftu, sporočil kako in kaj in ga neuradno povabil. Naj bo vesel, da bo videl nekaj novega, kar ni on naredil. Imam mnogo muzike in nove scene. Bi se smejala nad vso zadevo. A ni slabo — moral sem slabosti retuširati, recimo začetek: zastor se dvigne, v tmuni rogovi in pozavne, mrtvaški zvon in kriki: prekleti grofje itd., nato drugi zastor in se prične šele Kreft. Tudi konec je operni: 'Pater noster' — mrtvaški zvon, potem sekira in krik kmeta: 'Vrnite mi nevesto, prekleti grofje', nato udarci... in spet rogovi s timpani svečano zaključijo. Se ne sliši slabo. — Danes dobil iz Osijeka povabilo, kdaj bi lahko prišel. Me veseli, pa sem truden in bom počakal. /.../ Tako mislim, da sem vse zadeve več ali manj uredil, ker zdaj ne smem imeti nobenih brig, zdaj so samo skušnje.« (Varaždin, 25. septembra 1951.)

78.

»... No, zdaj imam že dekoracijo v žepu in muziko. Posrečilo se mi je res zelo in je efektno, da sem kar zadovoljen in vesel. Gotovo bo lep uspeh, pošten in pa, če hočeš (Lokalpatriotismus) — slovenski. Sem še vedno tak bedak. Posebno finale V. akta je naravnost klasičen in spominja na moje najboljše Shakespearje. Oprosti, da se hvalim — a srečno roko sem imel to pot. /.../ In kaj imam jaz od vsega: od truda, zaslužka, 40 let službe? Kaj? /.../ In pa še nekaj: čim dalje bolj pogrešam kužka! Ti pa si kupi papagajčka, da bo Lenka imela špas, ko ga bo učila govoriti. /.../ Tu prav potuhnjeno dežuje.

NARODNO KAZALIŠTE - PULA

Sobota, 14. oktobra 1953.

Predstava 70.

PREMIJERA

KA KO HO ČETE

KOMEDIJA U DVA DIZELA (10 SLIKA) — Naglasno: WILLIAM SHAKESPEARE

Prevod: MILAN BOGDANOVIĆ
Redatelj: Prof. OSIP BEST

Scenarska gluma: Prof. JOSEF VRIHOVSKI
Scenograf: BERNHARD EBERLE
Muzičko vodstvo: DUJAN MARČEVIĆ

Šef redatelj: Ištarijski narodni kazališni k. g.

I. I. C. A. I.

Orsin, likovni svjetla	Zvezin Markovid
Schastjan, Violin brat	Milko Večković
Antonia, plesna, krasna, šelena, šelena poljanin	Uroš Krivčak
Pomurali krasna, Violin poljanin	Irina Orestoid
Valentin	Skripac Šebec
Orsin	Milko Drenčić
Vina Tadija Pucala, Oslavin otok	Marko Tadić
Vincent Andrija Gromana	Roman Ščandrid
Mahovina, Oslavin dnevnik	Tomaz Mihaljevič
Talijan I u slabi Oslavin	Janj Grom
Lakuljica I u slabi Oslavin	Dražan Štrampc
Sveotnik	Irena Oslavčič
Prvi pucal	Ana Lipič
Sizemka	Mirjana Večković
Gruška Oslavin	Marija Debelič — Mila Večković
Viola	Irena Nikolič
Marija, Oslavin dnevnik	Doloreska Čakčič Debelič

Dvorani, mornari i panduri

Radnja se događa u nekom gradu u Italiji i na susjednoj obali.

Technički šef: JOSEF BROČIĆ

Asistent redatelj: MIRKO VOJKOVIĆ

Redatelj: ELIJA HORVAT

Inspektor: JOSEF GRONČ

Šef kazaljke: ELIJA HORVAT

Kostimi i dekoracije izradili su kazališni radiotehnici

Dulga slika postaje prvog dijela 9. slika (15.)

LOZA nemirni I, III, od 1—5. Dina, 80. PAKET I—6. Dina, 30. BALKON orkestrina I, red. Dina, 50. od 6—10. Dina, 60. II—13. Dina, 60. orkestrina II, red. Dina, 40. od 11—14. Dina, 40. III—IV, red. Dina, 30.

Predstava izlazi na slobodni Narodni kazališni u petak i sobotu od 10—12.30 i od 17—20 sati. Početak u 20 sati. Svratak u 22.30 sati.

Gradska Hramovnica — Pula 1953

Shakespeareova komedija »Kar hočete«
v Pulju spomladi 1953

Dežnik imam, a se ne izplača. Ceste so pa kar polževina.« (Varaždin, 28. septembra 1951.)

(Lenka je otrok njegove hčere; zelo je navezan nanjo in jo v pismih mnogokrat omenja. — Premiera je bila res 3. oktobra. Iz Varaždina je pisal samo še razglednico. »Dežek je jenjal,« piše, »danes teden bo pa spet Ljubljana« — 29. septembra 1951.)

1952

79.

(Najprej poroča o vožnji v Osijek, kjer ga je na postaji čakal Kobler, plešalec Suhi pa mu bo poskrbel hrano v zadrugi, kjer je ceneje.) »Gre mi dobro izpod rok, a pred 20. aprilom le ne bo nič. /.../ Ljudje so siromaki in nimajo denarja (razen Šesta). Ob večerih berem Andričevo »Travniško kroniko.« (Osijek, 29. marca 1952.)

(Režiral bo Rigoletta.)

80.

»... Upam, da bom s temi roparji »zrihtal« dostojnega Rigoletta, seveda brez šablone, to sem se že vnaprej zaklel. Pa gre. Pa je kot povsod. Polovica je brihtna, druga pa so sloni in tam se utruđiš. Sem pa že močno daleč, ker je zadeva kratka in primitivna. /.../ Tudi tu mi mislijo pripraviti skromno

40-letnico. Kot vidiš, se samo hvalim, sem pač že predolgo na svetu. Z Mirskim sva si dobra. Koblerja moram često jaz (nerad) učiti in tudi Suchija. Vsi znajo premalo. /.../ Prečital sem tu v miru Gledal. list (ljubljski, M. M.). To, kar piše Janez (ob tej priliki), je navadna netaktnost in me je zelo prizadelo. Stvarnost in referat, znanje in umetnost so pa le različne reči. Povej mu! Kaj je Skrbinšek in kaj sem jaz — brez domišljavosti. Saj to Skrbinšek sam brez šminke priznava. /.../ Spim pa slabo in vedno režiram: glava mi je polna muzike in premikov. /.../ Mogoče me boš prašala, kaj pravim post festum k jubileju. Dostojno, ampak — oblast je popolnoma izostala: Vidmar niti gratuliral ni! Predsedstvo? Pač pa sem srčno vesel Golijevega in Šarabonovega posvetila. /.../ Jakčev portret je naredil povsod velikanski vtis in me samo prosijo zanj. Same drobnarije, a iz vseh teh obstoji to moje nemirno življenje.« (Osijek, 31. marca 1942.)

(Vladimir Kobler, 1926, Ljubljana, dirigent v Osijeku, Subotici, Mariboru in Ljubljani. — Janez — Janko Traven je v GL LjO 1951/52, št. 5, ki je bila posvečena Šestovem jubileju, v članku »Problemi režiserja v zgodovini slovenskega gledališča« po Šestovem mnenju premočno poudaril pomen Milana Skrbinška za moderno režijo v slovenskem gledališču, glej zadnja odstavka »orisa« na str. 122. — Obe pesmi — Golieva in Šarabonova — sta v SGFM, sign. 82, št. 31 in 32 in še nista bili objavljeni — *Prva*: Prijatelju Osipu Šestu ob štiridesetletnici gledališkega dela. — Prettklo mnogo let je, Osip Šest, / odkar nekoč popoldne iznenada / prinesel k nam si svoja leta mlada / z brezmejnih tihih step in šumnih mest. — Tam si našel teater, dragi Ost, / v neznatni ulici pod daljnim nebom, / ki Ti za težkim zastorom z galebom / nesluteno je razodel skrivnost. — V čarobno bistvo njeno posvečen / si se poglabljaj v svoje zrelo delo. / In novo se razdobje je začelo. / Ostvarjal se je lepi davni sen. — Razdajal si skrivnost kot si prejel / jo, čistega srca, odprte roke. / Zarezal brazde si zares globoke. / Samo priznanja nisi mnogo žel. — Zato visoka nōsi Te zavest, / ki dražja od bogastva je in slave: / Za rast in vzpon slovenske očetnjave / si živel, delal, Ljubi Osip Šest. — *Druga*: Dragemu profesorju Osipu Šestu ob jubileju z vso iskrenostjo čestita Mitja Šarabon. — Nemirni gost evropskih velemest / noči in dni in odrov in poetov; / pastir radōsti, misli, žarometov; / umetnosti in trti brat prezvest; — igriv in živ pričaral si povest / življenja tisočem ljudi in dram, / in tisočkrat ugasil luč — in sam / snoval spet novo luč in strast in vest — obrazom novim, novim doživetjem. / Ko zdaj praznuješ — dobri trubadur — / uspehe svojih misli, brig in ur, — želim Ti med prijatelji in petjem / še mnogo, mnogo novih lepih cest! / Ostani mlad in zdrav, predragi Šest! — Jakčev portret je bil natisnjen v omenjeni jubilejni številki Gledališkega lista ljubljanske Opere.)

81.

»...Tukaj bo imel 7. tm. Mirski svoj res zaslužen (40-letni) jubilej. Že danes, ko pišem, ima v kuvertah 300.000 din. (A to je provinca!) Zlato uro z briljanti, manšetne gumbe, tri garniture blaga, kišto kozmetike, kišto Gavrilovičevih salam. To je vse že danes — koliko bo še jutri, ne veš. /.../ Skoraj nerodno mi je, kako me hvali (direktor Mirski) in pride na skušnjo in pripoveduje, kako srečen mora biti teater, ki dobi takega režiserja. Danes so bili tu Zagrebčani in je bila ista ‚pesma‘. Samo vsi se čudijo, odkod jemljem toliko volje in energije. Saj sam ne vem. /.../ Samcu sem napisal, da shrani feljtončič in nepriobčeno bibliografijo. Je bilo mnogo dela z njo. /.../ Premiera bo v soboto, 19. tm, torej bom prišel v nedeljo zvečer domov in bova slavila vse skupaj: Vel. noč in Heleno. Pa že zdaj Te povabim, kar slāvi pri ‚sosedu‘ na moj račun: ‚vse, kar je fino in drago‘, pa še siromaka Lipaha vzemi. /.../ Klima pa ni zame. Drava narašča in slovenske vode in naš snegec jo bodo pognale vsak hip preko bregov. /.../ (Sporoča, da se je zahvalil gratulantom: Dragi Fišer-

jevi, Samcu, Avšiču, Šaričevi.) /.../ Vse gre nekako bolj v redu, kot sem mislil, ker Ti odkrito priznam, da sem se bal napora. Zdaj sem miren in vem, da bom imel velik uspeh. Res je življenje čudno: doma sem oddajal dušo, srce, zdravje — nič. Tu ,se grem' gospoda — vse. Pa vsaj ob sončnem zatonu imam lepo zavest, da sem Nekdo in Nekaj.« (Osijek, 5. aprila 1952.)

(Pismo nam bo jasnejše, če vemo, da je 23. marca z režijo opere »André Chénier« v Ljubljani slavil 40-letnico umetniškega dela. V Šestovi zapuščini v SGFM (mapa 140, sign. 565/22) je dvoje bibliografij, ki jih je sam sestavil: a) *bibliografija njegovega literarnega dela v rokopisu na 18 straneh* (1. feljtoni, leposlovje, dramatizacije, 2. dramaturgija, režiserske opombe, gledališki eseji, 3. o igralcih in gledaliških tvorcih, 4. o režiji, inscenaciji in igri, 5. prevodi iz nemščine, francoščine, češčine, madžarščine, iz angleščine, finščine, italijanščine, ruščine in 6. članki o Šestu (skupaj 388 naslovov) in b) *seznam režij* v rokopisu na 9 straneh (274 naslovov).

82.

»... Torej, Helena, krepko Te stisnem, pošteno poljubim in rečem: bodi zdrava in pa taka, kot si! To je moja gratulacija. /.../ Prosim, ne delaj eksperimentov z denarjem — jaz ga nimam in ga tudi ne bom imel ter sem morje obesil na klin. /.../ Ti gledaš vse od strani in vse izgleda, da je igraje narejeno, ampak v resnici pa tirja vse od človeka in se bojim dela, ki ga moram vestno narediti. A vestnost ni vse — huje je ono, da hočem in skušam v stokrat povedani operi pokazati ne nekaj novega — ampak staro podati na nov, zanimiv način. Bo pa zelo lepo! Sem zelo zadovoljen — ne z vsemi interpreti — ampak s svojo koncepcijo — in posrečilo se mi je, če se še spominjaš, v prvem dejanju dobiti atmosfero pokvarjenosti in razvrata. Odlično izgleda in Suchy (baletni mojster) me ni razočaral. /.../ Sarajevo se še ni javilo, ampak po pogodbi bi moral takoj v torek zjutraj tja. A ni mi več za zaslužek, najraje bi ostal doma odnosno v Mednem, zdaj ko ni več mraz. Helena, jaz postajam truden — ne od dela — to se pravi tudi od dela, ampak včasih me objame nekaj, kar je tako čudno in jaz vem, kaj je to! Pa še to poleg: polno glavo misli, domislekov imaš, rekel bi, da sem šele pričel z ustvarjanjem, pa veš, brate, da si na kraju. /.../ Zvečer pa bom poslušal ‚Fanciulla del West‘. Po 25 letih.« (Osijek, 12. aprila 1952.)

(Štefan Suhi /1915/, plesalec in koreograf, član beograjskega, osiješkega in ljubljanskega gledališča, član SNG na osvobojenem ozemlju.)

83.

»... Zdaj se pričenjajo moje hude ure dela. Pa bo tudi to minilo, kot mine vse. Predstava bo zelo lepa, na dostojni višini, seveda Nonnijeve in Scippe ali Titta-Ruffi to niso. Kuha se močno z vodó in pa žal je tehničnega znanja premalo. Vendar kar človeka veseli — zagledani so v to svoje delo in v tem je fletnost. /.../ Sarajevo bo par dni počakalo — je gvišno, ker so mi pisali, kako želim aranžirati baletne stvari. /.../ Drži fige, da bo šlo vse v redu.« (Osijek, 15. aprila 1952.)

84.

»... Zdajle pričnem generalko — 10^h 30'. Se nič ne bojim in bo uspeh prav gotovo. Vse je že razprodano. /.../ Danes je na piazzzi ‚Liberta‘ javno ‚vlečenje‘ drž. loterije. Kupil sem za špas 2 × 1/2. Bilo bi fino, če bi imel malo sreče za tombolo.« (Osijek, 18. aprila 1952.)

(Osiješka premiera »Rigoletta« je bila v soboto, 19. aprila 1952.)

Dal mi je pisati. Tisto, ker ti rada te enkrat videl
 lepote, Dal mi je, ker se me za vsa, kar sem in
 čez tega srca oddal, očuvajale najlepšo in
 pobatniško. Tudi tebi odpuščam, ker se
 pra: jag in koliga Shakespeare preuagala
 prelybega Krjavca. —
 Spilil sem teater neskončno in bil pravi
 svojem poklicu.
 Tebi pa Helma: opravičujem se, da ti
 titega kar si v dekletskih letih zleđa od te
 gnd, a vrnj se vendar štokrat boljše.
 Bil sam Trig! Ne glej me „čukasto“ in in
 kaj bi kdaj pilost, ce ti...
 Pogledam trije dne!
 Trig!

Odlomek iz nedatirane »oporoke«

85.

(Javlja svoj prihod v Sarajevo, kjer bo režiral »Carmen«. Med potjo je v Zagrebu obiskal Rogoza.) »Rogozico sem videl, je stara in hrepeni po Libuški. Razumem. /.../ Imel sem ob osmih že skušnjo za Boheme (novo Musette, Slovenko, moja učenka), v soboto dop. in pop. isto, v ponedeljek pa pričnem s »Carmen«. Gled. prilike slabe, šparanje in eksploatacija. Delal bom vse praznike, da bom prej gotov. Drugače vse isto.« (Sarajevo, nedelja 27. aprila 1952.)

86.

»Zdaj smo tu že vse okrancali, posekali pol Trebevića in zastavic razobesili, da bo sutra hudič in 1/2. Zdaj sem se spet znašel, saj že veš, kako gre zadeva: prve dni, preden ne organiziraš, je vedno hudo in nerodno, potem se pa vdaš v božjo (Alahovo) voljo. Vse skupaj je šlo za 50 % nazaj. Mesto in ulice zrasane... hiše propadajo... Saj me poznaš, ob takih prilikah postanem kar ponosen na Slovenijo in na Ljubljano. Mi propadli ne bomo! Isto kot v mestu je v gledališču. Popravljajo, podirajo, gradijo... Pa tudi v notranji organizaciji šepa. So potuhnjeni in neiskreni. Ansambel je še nekako v redu. /.../ Težko jim je pamet soliti. /.../ Kdaj bom gotov, še ne morem reči, a rad bi pognal, da bi konec maja že rekel adio. Najbrž za vselej. /.../ Telefoniraj v Cancarjevo založbo in kliči arh. Omahna ter povprašaj v mojem imenu, kaj je z rokopisom »Ali smem?« Leži že dovolj dolgo. Ako ni nič gotovega, ga pa o priliki dvigni, tudi v mojem imenu.« (Sarajevo, 30. aprila 1952.)

(Rokopisa s tem naslovom v zapuščini, kolikor je je v SGFM, ni.)

87.

»... Po enem tednu nisem skoraj nič naredil razen parih scen, ker nimam tenorja. Imam pa urejeno vse glede dekoracij in kostimov, tako da se bom posvetil lahko samo ljudem. Seveda 3 tedne najmanj bo še trajala zabava. Ljudje so leni, pusti, zdolgočaseni, iščejo samo svoje koristi itd. Kujavec me včasih spremlja, seveda tudi on hoče od mene, da ga naučim Jaga. Hudiča, včasih sem pa že res divji, vsakdo nekaj hoče, jaz pa naj bom dobrotnik. /.../ ... imam vselej obilo poslušalcev in kritikov — pa velja samo ena: 'ovaj čovek u istini zna šta hoče'. To mi zadošča! Kot izvem, Deb. niso nič obrajtali in ni našel kontakta z ansamblom. /.../ V izložbah tu sam 'pofel' in smo v Lj. daleč, daleč naprej. Po ulicah sirotinja in surovost, ki krepko prekaša ljubljansko. /.../ V teatru sili vse stran in Carju zavidajo — poslušali so po radiu Chéniera. /.../ Ako se Ti ljubi, pokliči Samca k telefonu in mu reci, da ga pozdravljam in prašam, če so poslali Jakcu honorar za pravico reproduciranja v Gl. 1. Če niso, naj storé, je dolžnost. Jaz sem Jakcu pisal karto. /.../ Zato sem pa moral hudiča poslušati štiri ure, da mi je intrigiral Jaga. No, pa ni slab. Jutri pa udri na I., III. in IV. akt (brez zborá). Tako živim.« (Sarajevo, 2. maja 1952.)

(Antun Kujavec, 1920, igralec, le eno sezono v Sarajevu, zatem član in nosilec repertoarja Istrskega narodnega gledališča v Pulju. — Deb. je Ciril Debevec, ki je v Sarajevu režiral Gounodovega »Fausta« — premiera je bila 29. novembra 1951.)

88.

»To grdo novico sem izvedel že v ned. popoldne. Bilo je zelo hudo in ko sem prejel včeraj Tvoje poročilo — pa še hujše. Prav nobene volje nisem imel za delo! Prav poslednje čase, ko so me domače okoliščine pritirale, da sem se posluževal 'sosedá', sem bil mnogo z njim in z nekakih veseljem (razumi prav) pomislil, da sem mu olajšal vsaj najskromnejše to njegovo več kot skromno življenje. Ubogi siromak. Ako bi vedel, da bodo natisnili, bi mu napisal lep spomin. In pa še to! Rendezvous imaš ob šestih s človekom, ki je po Božji volji že v nebeški gostilni. Ti ga pa čakaš. Strašno. Imel Te je zelo rad in vedno prašal po Tebi ter se veselil, če sem mu dejal, da prideš. Eno sámo je tu zame prav: da ni propadel od načina življenja, temveč od nesreče. To se sliši čudno in upam, da razumeš. Da, stopila bova gor in nesla par rožic. /.../ Delo mi gre — ne po moji krivdi — slabo od rok in niti zaranžirano še nimam, ker mi manjka tenor. Tako pa 'flikam' ... V četrtek pa vzamem zbor in kar bo, to bo. Posebnih pohval ne morem dajati, ker je vse veliko povprečje — v vodstvu pa neka ohola nadutost. /.../ Tu mnogo angleških (ali američanskih) oficirjev. Hodijo kar v uniformah in ogromna garnizija s tisoči žeparjev. Pa tudi sicer je 'Evropa' polna tujcev: Nemcev, Francozov, Angležev ... Vse me spominja na Horacijev referat v I. sliki Hamleta ... povsod lijó topove neprestano itd. /.../ Berem 'Travniško kroniko'. Dóbi jo! Je zelo zanimivo, podučno in človek mnogo lažje doume to nesrečno deželo. /.../ Spanje mi daje snage, da zmagujem, ker te dan ne izčrpa samo z delom, temveč predvsem s tem, da moraš biti orientalsko previden in moder. Ti me pa poznaš, da imam srce tudi na špički jezika! /.../ Pojdi en večer v gostilno z gospó Ani in spominjajta se siromaka Lipaha. Plačam jaz.« (Sarajevo, 6. maja 1952.)

(»To grdo novico« — smrt Frana Lipaha 30. aprila. — »Sosed« — Šestovo delo na Hrvaškem.)

»... Končal sem hudo zborovsko vajo, ker sedaj pride moj ‚križev teden‘ in sem ves moker, truden, da niti po stopnicah (III. nadst.) ne morem... Z veliko težavo sem lopove prepričal, da je Kinderchor potreben in nujen. So od hudiča laksni — radi bi vse, a vse jim je preveč. Ampak ne bom popustil in hočem Carmen vsaj tako kot v Lj., ako ne boljše. /.../ Siromaka Kujavca, ki bi rad odšel na avdicijo v Beograd, učim Jaga in Cyrana — težko, a dolžnost je pomagati mlademu človeku. Strašno visi na meni, zato mu moram biti dober.« (Sarajevo, 9. maja 1952.)

»... Ako bom razpoložen, bom napisal še drevi za siromaka (Lipaha — M. M.) in poslal Samcu. /.../ Vaje gredo močno škripajoč izpod rok. Je ta opera od vruga, ker ima toliko zbora. Zdi se mi, da delam tu težje kot v Lj. — ali pa sem bolj zahteven. Najhuje pa je, da še sedaj nimam tenorja. Je nekje v Avstriji in bi moral biti že v petek nazaj. Nastaja ostro vprašanje, če se misli sploh vrniti. Radi tega je datum premiere nekje v oblakih. Meni bi bilo najljubše, če bi mogel dobiti za deset dni Čudna. On pozna moje delo, on je pel vsaj 30 × in bi se gotovo briljantno odrezal spričo teh tenorjev tu. Potelefoniraj Dragi, povej ji zaupno to in povprašaj, kako je kaj Čuden v repertoarju in če bi se ga morda dalo osvoboditi v slučaju potrebe za 10 dni. Seveda bi stalo vse to mnogo denarja. /.../ Iz Varaždina nisem dobil še nobenega obvestila in najljubše bi mi bilo, če ga tudi ne dobim. /.../ Kužka nisem več videl, sploh je živalic malo, samo precej lastavic je v mestu. Tudi v hotelu stanujejo in je ena že priletela zgodaj zjutraj na moje okno.« (Sarajevo, 12. maja 1952.)

(Draga Fišerjeva, iz Sarajeva prišla v Ljubljano, tajnica Opere. — Drago Čuden /1915/, tenorist ljubljanske Opere.)

»... jutri imam prvo glavno. No, pa se nič ne bojim. V teh dneh, ko Ti nisem pisal, sem zrihtal drugega tenorja... Bil je zelo priden in lepo dela. /.../ Sem miren, kajti zmagal sem ‚nalogo‘ in ako ne bo ‚odlično‘, ‚prav dobro‘ bo gotovo. /.../ Bil sem in ostal v vseh okoliščinah pošten! Na tuj račun pa nisem živel nikoli in Ti veš najbolje, da sem moral vsak krajcar zaslužiti. /.../ Ali ni čudno: od vse tuje okolice nekako spoštovanje in dobroto, od doma pa po glavi. Nič zato! Iz Varaždina nimam še nič. Daj Bog, da bi ne bilo. Sem truden. Ako bom zdrav, bo pa bodoča sezona zelo bogata. Čudno! Zdaj, ko sem star, me poznajo. Zdaj je to ‚veliki‘ in kot pravijo tu ‚fantastični‘ redatelj.« (Sarajevo, 23. maja 1952.)

»Še pol ure me loči od tega, da bo maestro Pozajić udaril slavno ouverturo o toreru — in potem bo konec dela. To pot so mi pa res pili kri, a ‚kraj krajeva‘ sem jim le iztrgal ono, kar sem želel... Brez dvoma bo senzacija. /.../ Jaz nisem človek nasilja in divjih, brutalnih storitev. /.../ Varaždin je odpadel, zato bom kar hitro po par dnevih izpostavil Medno.« (Sarajevo, 23. maja 1952.)

(Kot stoji v knjigi »Narodno pozorište Sarajevo 1921—1971«, je bila premiera 25. maja.)

93.

(Helena je na morju, on se uči jahanja za Stupčev film »Jara gospoda«. Privošči ji počitek.) »Meni pač ni bilo dano, bom pa že na kak drug način nadomestil počitek — daj Bog, da ne s takim, ki ostane do kraja. /.../ Jaham že precej svobodno in se počutim še nekako. Škofic bo odpravil kot dubler vse hude ure, jaz pa seveda bom žel ‚uspehe‘ silnih galopov. /.../ Stoj! Sekula me je prekinil sredi pisanja — pravi, da mi bo poklonil dakelečka. /.../ Tu v Lj. sem velik siromak. Ako sem zunaj, je drugače, tu sem pa izgubljenček, ki se zateče zvečer k ‚sosedu‘ (gostilna — M. M.), pa še tam nič ne tekne. /.../ S filmom se gremo resno... Gledal sem snemanja parih scen in so prvovrstne, vredne vse konkurence. Sinoči v vladni palači ‚parlament‘ — res imenitno, Lilli Novy I. klasa, in mnogo dobrih domislekov. Jaz sem nekaj ‚ekspert‘ in me vodstvo favorizira kot poznavalca... Seveda te vozijo in gostijo, ampak prehudo. Moje slike so I. klasa in me ne boš spoznala... Kot rečeno, oddiha ne bo pravega. Pa ‚mного smo že potrpehli, potrpehimo še sedaj‘. Ko se vrneš, bomo stopili v Medno.« (Ljubljana, 9.—11. julija 1952.)

(Tudi pesnica Novyjeva je z mnogimi znamenitimi in zanimivimi Slovenci nastopila v filmu Bojana Stupice.)

1953

94.

(Poroča o poti v Pulj.) »Danes zjutraj konferenca, seznanitev z ansamblom. Direktor je simpatičen. Sploh z ljudmi bo kar šlo, niti tako okorni niso... Mesto je zanimivo, mnogo antike rimske, lep muzej, ciprese in pinije, arc de triomphe in mnogo novega. Seveda, Ljubljana je v primeri velemesto. In pa vse je italijansko, dvojezični napisi in v kavarni in restavraciji jo zavijam po Petrarcovo. /.../ Poznam samo Nučičeve. Malo ljudi imajo, a to, kar je, imam vtis, da je dovolj kvalitetno. Pa so bili kar veseli na bralni vaji, ko sem jih pričel ‚muštrati‘. Radi bodo delali. Jaz pa tudi.« (Pulj, 12. februarja 1953.)

(V Istrskem narodnem gledališču v Pulju bo režiral Shakespeara: Kar hočete.)

95.

»... Una grande povereta. A ne samo v teatru: videla boš sama to revščino... Ljubljana je mali Pariz proti tej revščini. /.../ Prosim Te lepo, pripravi — a samo pripravi — 3000 din, jaz ne morem od teh revežev zahtevati nič. To ni Osijek z Mirskim ali Sarajevo. Saj bo potem vse poravnano, a razumela boš, da bi ne želel samega sebe sramotiti za par krajcarjev.« (Pulj, pustna sobota, 14. februarja 1953.)

96.

(Burja, mraz, tavanje ponoči, ko ugasne elektrika po vsem mestu.) »... Delam pridno, a naporno — vsakemu preigraj vlogo, sleherno besedo mu daj v usta. Oder velik, avditorij pa za dve lj. Operi, čeden, a žal vse neizrabljeno. Tehnično so popolnoma neopremljeni. Z ljudmi gre še nekako, a premalo jih je in neprestana skrb in drezanje mi gre na živce. Obetajo si pa ‚tombolo‘ od tega Shakespearja in bi radi seveda čimprej. Slišal sem že datum od AFŽ — za 9. marec.« (Pulj, nedatirano.)

97.

(Sobica, ki v nji biva, mu je lepa, je tudi topla.) »Snažilka me sicer doslej še ni obiskala, pa saj veš, da znam sam pogrnuti posteljo pa ajmar nesem ven in si natočim sveže vode. /.../ S skušnjami se premikam. Ljubljana mi ne hodi v misel. Slovencev ne srečujem, tudi v teatru jih ni. Mi je prav.« (Pulj, 20. 2. 1953.)

98.

»...Danes lahko zanesljivo povem termin: sobota 14. marca, ako gre po sreči; ako ne, bo pa verjetno gospod (tovariš) tesar, moj boter sv. Jožef, imel čast držati roko nad svojim soimenjakom. /.../ Rečem Ti, da sem vsega naveličan in sit, gledam pa z grozo, kaj bo nastalo iz vseh teh teatrov. To gotovo ni bilo prav, da so se rodili ‚nerojenčki‘ — in ako pomislim na ono dobo, ko so nam padali v naročje ‚bedaki-talenti‘, potem vidim, da mi je Gospod Bog dal srečo, da sem ravno v tej dobi bil mlad.«

(Nerojenčki — morda »nedonošenčki«.)

99.

»Imajo mnogo dobre volje, nekateri celo talenta, ženske so boljše, a vse je rudimentarno in človek vidi, koliko bi moral delati, da bi se ustvarjal nešablonski, zaresni teater. Ti siromaki so imeli doslej v sezoni 10 premier! In ti lumpi v Lj. vzgajajo domišljavce. Naravnost ganljivo je, kako so hvaležni, ko jim tolmačiš gesto in besedo in Shakespearja, kar poslušajo in prosijo: povejte še kaj! /.../ Zdrav sem, samo hitro se utrudim in ne morem več kot pet ur delati. Seveda je to delo tako, da mahajo vsem jeziki — no, meni tudi. /.../ Zdaj končujem s svojo ‚zalogo‘ in prosim, da pošlješ takoj denar, ga bom potreboval. Siromaki nimajo cigaret pa radi bi šli z menoj, a nimajo novca. /.../ V vsej hiši sem sam. Tu pa tam sredi noči pa se pojavi v copatah ‚il fantomo dell teatro‘, nočni čuvaj, prižiga in ugaša luči. /.../ Prosim Te lepo... dvigni prvega moja invalidnino.« (Pulj, 24. februarja 1953.)

100.

»... Ali ni čudno, to filmsko početje je šlo mimo mene, ko da nikoli nisem bil poleg. Niti zanima me, pač pa sem radoveden, če se boš skladala z mojo oceno celote in pa predvsem glavnih ženskih vlog (Nablocko izvzamem). /.../ Sicer poteka vse skoraj normalno in upam, da bom gotov o pravem času. /.../ Ampak ‚Slavček‘ mi jo bo pa le še sviral. No, pa to ni daleč in z Gasparijem in Pliberškom bomo že uredili. /.../ Zdaj hitim na vajo, zvečer imam pa salamo, en triangolo in košček kruha. Pa smuk in že mi ni.« (Pulj, 27. februarja 1953.)

(Filmsko početje — »Jara gospoda«. — Po vrnitvi iz Pulja je režiral Foersterjevo opero »Gorenjski slavček«. Scenograf je bil Maksim Gaspari, ki je sodeloval tudi pri snovanju kostumov. Premiera je bila 27. maja.)

101.

»... Jaz ne vzdržim več kot dnevno 2 × 2 uri. A takrat sem siromak... Nekaj mi pa ni prav. Namreč ta moj ljubi ansambel je raztrosil po mestu, da bo ta ‚Kar hočete‘ una rivoluzione... Zgrozila se boš nad tem, kar imajo, in kar mi nimamo, a ne izkoriščajo: krasen, krasen teater za 1200 ljudi, orkester

fantastičen — a vse leži za nič. Res me boli srce, da nisem mlad, tako reč bi pograbil in organiziral. A sedaj imam samo še Tebe in Medno in Petra + Lenko. /.../ Snubijo me za bodočo sezono. Reka se močno zanima in Varaždin je pričel na debelo pritiskati za otvoritev novega teatra. Škoda — a jaz, Helena, res ne morem več. Sem prevesten in bi poginil. Še ‚Gor. slavčka‘ in basta! — Seveda to ni res, saj me poznaš. /.../ (Neki igralec ima muca.) Takoj mi je bil na rami in sva bila velika prijatelja. Kar je pa prav lepo od njega, je to, da tičev ne mara in je vrabčka, ki je padel iz gnezda ali kaj, lepo grel in ga božal. Kaj takega še nisem videl.« (Pulj, 28. februarja 1953.)

(Peter je mucek.)

102.

»... Hudo delo bo, ker so vražje nevešči in se vsi uče. Z igralci še gre nekako, a vse drugo je v oblakih. /.../ Družabno nimam nobenih stikov — molčim in sem zase. Jutri pride Filharmonija. Izognem se je ne, a bom kratek — kaj hočem z njimi in s H. — se preveč poznamo in s takšnimi tiči nočem imeti posla. /.../ Tako mi gre h kraju tudi Pola. Kaj bo dalje — vederemo. Najprej mir in Medno. Potem zanesljivo ‚Gorenjski slavček‘. To mi je častna zadeva. Potem pika. In par tednov zares počitka — kjerkoli.« (Pulj, 6. marca 1953.)

103.

»... Glede filma ... Žal mi je, da je izpadla scena z Zupanom, ki je bila od moje strani gotovo najboljša in dognana. Ništa! Sicer nič novega kot truden in naveličan. Za 14. velja, prideš z istim vlakom zjutraj... Sporoči, do kdaj smeš ostati — tudi ponedeljek? — Poljubim Te — stari Ost.« (Pulj, tudi 6. marca 1953.)

(Premiera je bila torej v soboto, 14. marca.)

1954

104.

(Helena je na Korčuli, on v Mednem.) »Ne mudi se mi, tudi nihče me ne preganja, a je le v meni nekaj nemir, da bi hitel, kar se da! /.../ Oddal kompetencije in pismo za Ravnika glede Gl. akademije, bil v Operi, bil lepo pri srčno sprejet od vseh strani. Razpisali so po cajtengah mesto direktorja in je to velika sramota za zavod. Desetkrat sem slišal: Profesor, dajte! No, saj veš, da tega ne bom storil, saj se bojim, da me bodo na Akademiji v rit sunili. /.../ Oddal sem tiste prošnje z vsem, kar je potrebno z zavestjo, da bo Ravnik storil vse — a drugi tudi vse. /.../ Bodi mi dobra, če moreš, jaz Ti dam vse, kar imam od življenja.« (Medno, 13. septembra 1954.)

1955

105.

(Kartica z dunajskim Burgtheatrom in Štefanovo cerkvijo zadaj.) »Vse je močno drugače, kot je bilo... Lepo je, a prometa je preveč in daljav in premalo krajcarjev.« (»Cesarski Dunaj, v četrtek 31. III. 1955.«)

106.

... (Helena je v Strunjanu.) »To pisanje sem zadrževal iz razlogov, da bom na jasnem in na čistem z vso mozaično majhnostjo, ki me obdaja in od katere sem odvisen na vse strani. /.../ Dr. Blumauer je na dopustu do zač. septembra, v bolnici so belili in zato niso sprejeli. (Njega? M. M.) Sekula je prinesel s seboj dakeljčka. Ko bi Ti videla to dušico, vsa hiša, vsi otroci so prišli gledat to majhno dušico... Zdaj, ko pišem (pri ‚Mraku‘), sveti tudi tu sonce in se grem Gregorčiča (pod trto bivam' itd.). Zdrav sem nekako in tudi živci so se unesli.« (Ljubljana, 21. oktobra 1957.)

107.

Nedatirana »oporoča«

»Draga Helena! Ne hotel bi, da bi morala poslušati te moje želje in ukaze. Vendar je človeško življenje táko, da nikoli ne veš ‚od pratke‘. Zato tudi jaz želim, da imam čiste račune na vse strani. Predvsem: hvala Ti za Tvojo ljubezen in obzirnost in požrtvovalnost, ki si jo nosila žlahtno. Na žalost jaz nisem imel prilik, da bi se ti primerno zahvalil. Bila si mi dekle, žena, ljubica in pa — kar največ cenim: tisti norčavi gledalec tega našega početja, ki se imenuje: vse vem in vse poznam! — Prosim Te lepo, Helena, odpusti mi vse moje sitnosti in nevšečnosti, ki sem jih storil Tvoji duši. Bil sem živ človek in zato podvržen vsemu zlu. — Oprosti. Ako mi bo ukazano, da bom prestopil v nova lovišča, potem prevzemi Ti vse ono, kar je ostalo od starega skavta. To je:

Lenka! Kdo je to, veva oba! Zato prosim, bodi ji mentor in 1/2 mama in botra in pa »teta Helenca«. Vse rokopise, knjige, dokumente slike zapuščam Tebi s pripombo, da koristiš vse v prosep Lenke. Sicer je pa vse to imenovano Tvoje. Bodi modra in koristi ‚post festum‘ feljtone, rokopise in drugo, da bo najina punčka lažje živela kot midva. Ti pa se tudi ne odpoveduj in kupi si ‚šnicel‘ iz tantiem, Lenki pa tortico. — Nadalje: Tvoja absolutna last je: vse kar se nahaja v moji kamri v Mednem. Knjige, igračke in vse, kar sva z ljubeznijo znosila skupaj. Kar misliš oddati, oddaj po lastnem preudarku. Dalje: portret Bucika, Jakca, Šubica, Čarga in Pirnata in pa karikaturu Smrekarja zapuščam Tebi. In pa Pavlovčevo ‚Savo‘ in Pliberškov ‚Rožnik‘ pa še (?) ‚Benetke‘. *To je Tvoje!* Ostalo pa urejaj po pameti. — Testament sem izročil v prepisu F. Herzogu in Vinku Sirniku, arhivarju Opere. — Kako sem živel, veš Ti najbolje. Nisem bil siromak in hotel sem biti gospod. Ne gospod v ‚gvantu‘, temveč gospod po srcu. Pa mi ni uspelo. Zato prosim, da ostanem zvest samemu sebi do kraja. — Prosim: cerkveni pokop, ako mogoče s tremi gospodi, a nobenih govoranc od ljudi, ki me niso imeli radi. Ne vencev in sličnega! Prosim, da mi kupiš par nageljčkov, rdečih (strgano)... pogledaš, kje spi ta nemirni fant. — Žalega nisem namenoma storil nikomur. Ako pa se je zgodilo, prosim lepo odpuščanje za vsako /.../ besedo ali dejanje. (Izpuščam odstavek, ki govori o domačih.) — Tebe pa, dragi, zaresni tovariš v življenju prosim: ne pozabi starega potepina Osta in ne pozabi Lenke, ki naj bo potom Tebe mentorček o svojem ‚dedku‘. — Umiral bom težko, ker ljubim življenje! Lahko pa bom umiral, ker nisem storil krivic in grdih reči v življenju. Žal mi je umreti. Zato, ker bi rad še enkrat videl lepoto, žal mi je, ker so me za vse, kar sem od čistega srca oddal, ocenjevali nelepo in pobalinsko.

Nagrobnik na ljubljanskih Žalah

Tudi tem odpuščam, ker vem, da sva jaz in kolega Shakespeare premagala preljubega Krjavlja. — Ljubil sem teater neskončno in bil srečen v svojem poklicu. — Tebi pa, Helena: opravičujem se, da Ti (nisem dal) tistega, kar si v dekliških letih želela od mene. Bil sem grd, a veruj, še vendar stokrat boljši /...?/ Bil sem Tvoj! Ne glej me ‚čukasto‘ in ne /...?/ ‚Kaj bi Vaša milost, če bi...‘ Poljubljam Tvoje srce! Tvoj stari (Ost).«

Izbral in uredil Mirko Mahnič

Osip Šest, après 1945, dans ses lettres à Héléne

Le metteur en scène Osip Šest (1893—1962), fut, entre les deux guerres, le »factotum de notre théâtre« (J. Vidmar), ayant réalisé, dans cette période, 188 pièces de théâtre et 62 opéras. Après la deuxième guerre, à 52 ans, il fut obligé, par suite des circonstances, d'arrêter son activité. Chez lui (dans la république de Slovénie), il monta entre 1945 et 1962, l'année de sa mort, une seule pièce de théâtre et cinq opéras et il en eût été très peiné, lui qui selon ses propres mots »aima infiniment le théâtre et fut heureux dans sa profession«, s'il n'avait eu la possibilité de travailler dans la république voisine, la Croatie (à Varaždin, Osijek, Pula) ainsi qu'en Bosnie et Herzégovine (Sarajevo) où, de 1948 à 1953, il fut invité onze fois et réalisa

7 opéras et 2 pièces de théâtre. Sur son travail chez les »voisins« il donnait des rapports détaillés et réguliers, dans plus de 100 lettres adressées à Mme Hélène Svetlin, juriste, son admiratrice et, plus tard, son épouse. Il y parle de la situation actuelle dans les milieux de théâtre, mais aussi de la situation politique et sociale, il décrit les acteurs, les chefs d'orchestre et autres personnages de ce milieu, ainsi que ses rapports avec les compositeurs d'opéras et avec les oeuvres qu'il était en train de réaliser sur scène, il explique ses procédés et ses sentiments personnels concernant la nation slovène, les livres préférés, l'écriture, la nature et les animaux tout en laissant transparaître, à travers tout cela, son immense déception et tristesse causées par la séparation de sa tâche vitale. Ces lettres représentent non seulement un document précieux, éclaircissant sa personnalité et surtout son tragique destin après la guerre, mais aussi un reflet intéressant de la vie spirituelle, culturelle, économique et politique d'après-guerre, vues par ses yeux pessimistes.